

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยนี้ในเรื่องการพัฒนากฎหมายกตัญญูเพื่อผู้สูงอายุในบริบทสังคมไทยมีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ

- 1) เพื่อวิเคราะห์บริบททางสังคมและวัฒนธรรม ปัญหาอุปสรรคที่เชื่อมโยงกับมาตรการและกฎหมายในลักษณะของกฎหมายกตัญญู
- 2) เพื่อวิเคราะห์นโยบาย กฎหมายและยุทธศาสตร์ของต่างประเทศที่ให้หลักประกันทางสังคมแก่ผู้สูงอายุโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับกฎหมายกตัญญู
- 3) เพื่อเสนอแนะในเชิงนโยบายและกฎหมายในการส่งเสริมให้มีการดูแลผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพ

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมทั้งเชิงปริมาณ (Quality method) และเชิงคุณภาพ (Mixed-method) กลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชนในแต่ละภูมิภาค รวมจำนวนทั้งสิ้น 400 คน โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบสัดส่วน (Quota Sampling) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ซึ่งวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนาและสถิติอ้างอิง รวมถึงวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งใช้แบบสัมภาษณ์คำถามปลายเปิดเชิงลึกเกี่ยวกับนโยบายและกฎหมายต่างๆเกี่ยวกับผู้สูงอายุ โดยทำการสัมภาษณ์คณะผู้เชี่ยวชาญและบุคคลที่เกี่ยวข้อง จำนวน 30 คน โดยวิธีเจาะจง และวิจัยเชิงเอกสาร (Document research) โดยมุ่งเน้นการศึกษาเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับนโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับนโยบายและกฎหมายต่างๆเกี่ยวกับผู้สูงอายุ รวมถึงการวิจัยจากการสนทนากลุ่ม โดยวิธีสนทนากลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเป็นการเชิญผู้แทนจากด้านต่าง ๆ จำนวน 10 ท่าน โดยผลการวิจัยสามารถสรุปออกเป็นส่วนต่าง ๆ ตามประเด็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญ

สรุปผลจากการวิจัยเชิงเอกสาร

การศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นของงานวิจัยนี้อ้างอิงแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องทั้งทางเชิงกฎหมายและเชิงสังคมศาสตร์ ได้แก่ ความหมายของผู้สูงอายุ ความคาดหวังและความต้องการของผู้สูงอายุที่เกี่ยวกับกตัญญู การเห็นคุณค่าผู้สูงอายุ ค่านิยมความกตัญญู แนวคิดการลดการพึ่งพาสถาบันของรัฐ (Deinstitution Approach) และลักษณะความเป็นกฎหมาย

ผลการวิจัยสามารถสรุปออกเป็นส่วนต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ 3 ประการของงานวิจัยนี้คือ

- 1) วิเคราะห์บริบททางสังคมและวัฒนธรรม ปัญหาอุปสรรคที่เชื่อมโยงกับมาตรการและกฎหมายในลักษณะของกฎหมายกตัญญู

ในการกำหนดนโยบาย กฎหมาย และการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับผู้สูงอายุจำเป็นต้องศึกษาวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม ซึ่งครอบคลุมความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร อัตราการพึ่งพิงและอัตราการเกื้อหนุน และความเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคมและกตัญญู

กตเวทีของประเทศไทยเปรียบเทียบกับของต่างประเทศ คณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมของประเทศไทยเปรียบเทียบกับของ 4 ประเทศที่มีกฎหมายอันมีลักษณะเป็นกฎหมายกตัญญู ได้แก่ ประเทศฝรั่งเศส ประเทศจีน ประเทศสิงคโปร์ และประเทศอินเดีย ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากร อัตราการพึ่งพิง อัตราการเกื้อหนุน สภาพทางสังคมและสภาพครอบครัวที่เปลี่ยนไป ข้อจำกัดการปฏิบัติของบุตร/ผู้ให้ การทำร้ายร่างกายในหลายรูปแบบ แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของกตัญญูกตเวทีในสังคม

จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า สัดส่วนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปและอัตราการพึ่งพิงที่ผู้สูงอายุมีภาวะต้องพึ่งพิงคนวัยแรงงานเพิ่มสูงขึ้นทุกประเทศ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้แก่ ประเทศฝรั่งเศส ประเทศสิงคโปร์ ประเทศจีน ประเทศไทย ประเทศอินเดีย ขณะที่อัตราการเกื้อหนุนที่คนวัยแรงงานมีต่อผู้สูงอายุลดลงในทุกประเทศ เรียงลำดับจากน้อยไปหามาก ได้แก่ ประเทศฝรั่งเศส ประเทศสิงคโปร์ ประเทศจีน ประเทศไทย ประเทศอินเดีย รวมถึงเมื่อพิจารณาถึงความสามารถด้านทรัพยากรและเงินค่าใช้จ่ายของบุคคลหรือปัจเจกชน บุตร ครอบครัวมีแนวโน้มลดต่ำลง อาจส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อการดูแลเอาใจใส่ การอุปการะเลี้ยงดูหรือการเกื้อหนุนความกตัญญูกตเวทีต่อผู้สูงอายุในอนาคต

คณะผู้วิจัยสรุปได้ว่า ในปัจจุบันทั้งบริบทของสังคมไทยและบริบทของสังคมของต่างประเทศทั้ง 4 ประเทศโดยรวมแล้วเกิดความเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกันจากระบบเศรษฐกิจการค้าเสรีและทุนนิยม ภาคอุตสาหกรรม การเป็นสังคมเมือง ปัจเจกชนนิยม ความทันสมัย เทคโนโลยี โลกโซเชียล และสื่อออนไลน์ ฯลฯ ทำให้รูปแบบครัวเรือนที่เปลี่ยนไปเป็นครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) การอยู่เป็นโสดและครอบครัวบิดามารดาเลี้ยงเดี่ยวมีจำนวนมากขึ้น ระบบครอบครัวและเครือญาติทำหน้าที่น้อยลงโดยเฉพาะในสังคมชนบท ค่าครองชีพสูงขึ้น สถานะเศรษฐกิจที่ฝืดเคือง มีความจำเป็นในการหารายได้และแข่งขันกันมากขึ้น คนวัยทำงานต้องออกนอกพื้นที่ไปทำงานในเมืองหรือต่างถิ่น ข้อจำกัดด้านทรัพยากรและอาชีพการงาน ภาระค่าใช้จ่ายและหนี้สินส่วนตัว ผู้ที่อยู่ในวัยทำงานต้องดูแลทั้งผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา บุตร และตัวเอง ซึ่งต่างก็ส่งผลกระทบต่อผู้สูงอายุในประเทศไทยและผู้สูงอายุใน 4 ประเทศดังกล่าวไม่แตกต่างกันมากนัก คือ

(1) ความห่างเหินจากผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา การดูแลเอาใจใส่ การเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดาน้อยลง โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงในลักษณะติดบ้านและติดเตียง การพึ่งพาอาศัยกันในครอบครัวที่มีมาแต่เดิมเปลี่ยนไป

- (2) ทักษะคติในเชิงลบต่อผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา มองว่าผู้สูงอายุเป็นภาระของบุตร
- (3) ผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดาถูกละเลย ถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพังอย่างโดดเดี่ยว
- (4) ผู้สูงอายุจำนวนมากมีเงินสะสมหรือเงินออมไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ
- (5) การถูกทำร้าย ถูกกระทำด้วยความรุนแรงภายในครอบครัว
- (6) การเคารพนับถือ และการเห็นคุณค่าของบิดามารดา ผู้สูงอายุน้อยลงไป
- (7) ความเสื่อมถอยด้านคุณธรรม จริยธรรม และกตัญญูกตเวทีของบุตร

ความเปลี่ยนแปลงของบริบทของสังคมไทยและบริบทของสังคมของต่างประเทศทั้ง 4 ประเทศ ก่อให้เกิดความเสื่อมถอยด้านคุณธรรม จริยธรรม และกตัญญูกตเวที รวมทั้งรูปแบบความกตัญญูกตเวทีที่เปลี่ยนไป ที่น่าสนใจคือ ค่านิยมในสังคมของคนรุ่นใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยี

สารสนเทศ ดิจิทัล และออนไลน์สามารถเปลี่ยนแปลงไปในระยะเวลาที่ไม่ยาวนานนัก ความกตัญญูทเวทสามารถทำได้โดยมีความหลากหลายมากขึ้น ไม่ต้องยึดติดกับรูปแบบดั้งเดิม พบว่ารูปแบบทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศได้เปลี่ยนไป อาทิเช่น การติดต่อสื่อสารด้วยโทรศัพท์มือถือที่มีหน้าจอระบบสัมผัส สามารถตอบโต้กันได้ทั้งเสียง และภาพ การโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์หรือออนไลน์มาเป็นค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพ การส่งสิ่งของผ่านผู้ให้บริการของทั้งภาคเอกชนและรัฐวิสาหกิจ การดูแลโดยญาติ เพื่อนบ้าน ผู้รับจ้างภาคเอกชน อาสาสมัครสาธารณสุข อาสาสมัครศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ (ศพอส.) อาสาสมัครชุมชน หรือผ่านบุคคลภายนอกต่าง ๆ รวมถึงจำนวนมากขึ้นของกลุ่มติดสังคมซึ่งดูแลตนเองได้ไปจนถึงช่วยเหลือผู้อื่นได้ ชอบความเป็นอิสระ ทำกิจกรรม ไม่ค่อยมีความผูกพันหรือมีสัมพันธ์ภาพที่ไม่ค่อยดีกับบุตรหรือคนในครอบครัว จึงอาจไม่ชอบหรือพึงพอใจให้บุตรหรือครอบครัวมาคอยดูแลเกื้อหนุนมากนัก แต่อาจพึงพอใจให้คนอื่นมาดูแลมากกว่า

ในเชิงเปรียบเทียบ เมื่อพิจารณาประเทศจีนซึ่งมีรากฐานทางวัฒนธรรมตะวันออก มีคุณธรรม จริยธรรม และกตัญญูทเวท คล้ายคลึงกับประเทศไทย ถึงแม้ว่าอันที่จริงแล้วการวัดระดับความกตัญญูทเวท หรือวัดความเปลี่ยนแปลงความกตัญญูทเวทในสังคมนั้นไม่สามารถประเมินผลหรือแสดงผลเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจน สภาพความเปลี่ยนแปลงและความเสื่อมถอยคุณธรรม จริยธรรม และกตัญญูทเวทของประเทศจีนอาจจะดูมาก และรุนแรงกว่าของประเทศไทยจากหลายเหตุปัจจัย ที่สำคัญคือ คอมมิวนิสต์จีนในอดีตได้ตัดขาดความสัมพันธ์ของครอบครัว เปลี่ยนความคิดทัศนคติ และการปฏิบัติตนของคนจีนที่มีต่อบิดามารดา ซึ่งส่งผลมาถึงคนรุ่นหลังๆ รวมทั้งกระแสความเจริญเติบโตและการแข่งขันทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ส่วนของประเทศไทยมีจุดแข็งด้านการเห็นคุณค่าผู้สูงอายุ ค่านิยมกตัญญูทเวท ที่ฝังรากลึกในสังคมไทยจากการถูกบ่มเพาะ ปลูกฝัง สั่งสอนอบรมกันมาตลอดต่อเนื่องจากคนรุ่นก่อนๆ สืบต่อกันมา จากองค์พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 ซึ่งทรงเป็นแบบอย่างที่ดีของความกตัญญูทเวท หลักคำสอนทางศาสนา การบ่มเพาะทางประเพณี วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับครอบครัวและผู้สูงอายุ จนกลายเป็นค่านิยมทางสังคมที่ยึดถือเป็นหลักในการปฏิบัติตนและการดำเนินชีวิตต่อเนื่องมา ตามนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เห็นคุณค่าว่าความกตัญญูเป็นหนึ่งในค่านิยมหลัก 12 ประการของคนไทย

คณะผู้วิจัยสรุปได้ว่า ปัจจุบันกตัญญูทเวทในสังคมไทยยังไม่ได้ถึงขั้นวิกฤต และไม่ได้สูญหายไปไหน เพียงแต่ลดลงไปและมีรูปแบบกตัญญูทเวทที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยใหม่ ผลการวิจัยเชิงปริมาณสะท้อนให้เห็นด้วยว่า ผู้คนในสังคมไทยยังให้ความสำคัญและพยายามปฏิบัติตนในทางที่ดี กตัญญูทเวทต่อบิดามารดาทั้งที่เป็นผู้สูงอายุและยังไม่มีผู้สูงอายุแม้ว่ามีข้อจำกัดเรื่องเวลา เงิน ระยะเวลา ฯลฯ

2) วิเคราะห์นโยบายและลักษณะทางกฎหมายของกฎหมายกตัญญูของต่างประเทศ

จากข้อค้นพบที่ว่า เกิดความเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคมและกตัญญูทเวทของ 4 ประเทศดังกล่าวข้างต้นก่อให้เกิดผลในด้านบวกในช่วง 1-2 ทศวรรษที่ผ่านมา คือ ภาครัฐหันมาให้ความสำคัญกับสถานการณ์และปัญหาผู้สูงอายุ การกำหนดนโยบายด้านผู้สูงอายุ แผนการดำเนินงานผู้สูงอายุที่เข้มข้นในหลาย ๆ ด้าน รวมทั้งการออกมาตรการและสร้างกลไกขับเคลื่อนการดำเนินงานไม่ว่าจะทางกฎหมาย สังคม เศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุข ความปลอดภัย โครงสร้างพื้นฐาน ฯลฯ ในหลายระดับเข้ามาช่วยแก้ปัญหาผู้สูงอายุในด้านต่างๆ มากขึ้นเพื่อดูแล เสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี

ขึ้น และคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุ ที่สำคัญคือ โดยการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ ไม่ว่าจะออกกฎหมายใหม่หรือการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่มีอยู่ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีลักษณะเป็นกฎหมายกตัญญู และหากฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามจะนำไปสู่การลงโทษตามบทกำหนดโทษและ/หรือคำตัดสินของศาลยุติธรรมหรือองค์คณะในแต่ละประเทศ

คณะผู้วิจัยจำแนกกฎหมายลักษณะนี้ของทั้ง 4 ประเทศออกเป็น 2 จำพวกคือ

จำพวกแรก คือ กำหนดให้มีการปฏิบัติตนและข้อห้ามในขอบเขตที่กว้างขวาง ซึ่งเน้นคุ้มครองสิทธิ ปกป้องชีวิตและทรัพย์สินของบิดามารดาและผู้สูงอายุ การให้ความเคารพ การดูแลเอาใจใส่โดยเฉพาะความต้องการทางจิตใจ อุปการะเลี้ยงดูครอบคลุมความจำเป็นในการดำรงชีพ เช่น ปัจจัย 4 การเงิน การรักษาพยาบาล การดูแลสุขภาพ เป็นต้น ซึ่งปรากฏอยู่ในกฎหมายของฝรั่งเศส และประเทศจีน

จำพวกที่สอง คือ เน้นไปที่การให้เงินค่าอุปการะเลี้ยงดู ปัจจัย 4 การตรวจและรักษาพยาบาลเป็นสำคัญ ซึ่งปรากฏอยู่ในกฎหมายของประเทศสิงคโปร์ และประเทศอินเดีย ในบรรดากฎหมายที่มีลักษณะเป็นกฎหมายกตัญญูของ 4 ประเทศ ดังกล่าว สามารถสรุปความมุ่งหมายของกฎหมาย ดังนี้

(1) มุ่งคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ของผู้สูงอายุโดยตรง รองลงมาคือ สถาบันครอบครัว

(2) มุ่งสร้างการรับรู้สาธารณะ กระตุ้นเตือน และฟื้นฟูคุณธรรม ศีลธรรมของความกตัญญูทวดเทวีในสังคม จึงเห็นได้ว่าในทางด้านบวกทั้งประเทศฝรั่งเศส ประเทศจีน ประเทศสิงคโปร์ และประเทศอินเดียมุ่งหมายที่จะรื้อฟื้นการดูแลเอาใจใส่พ่อแม่ผู้สูงอายุหรือธำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ของพ่อแม่และลูก โดยมีข้อสังเกตว่าเมื่อมีการปฏิบัติตนที่ดีด้วยความกตัญญูทวดเทวีต่อผู้สูงอายุเทียบเท่าได้กับการที่ภาครัฐทุ่มเงินและทรัพยากรไปเพื่อให้บริการหรือจัดสวัสดิการคุณภาพสูงให้กับผู้สูงอายุ

(3) มุ่งไปในเชิงปลูกจิตสำนึกหรือฟื้นฟูจิตใจ (ส่วนบุคคลและครอบครัว) และให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุตรและผู้อื่นซึ่งอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย มากกว่าการลงโทษให้สาสมกับการกระทำผิดหรือการฝ่าฝืนกฎหมาย โดยเป็นการใช้ลักษณะความเป็นกฎหมายมาเป็นเครื่องมือควบคุมพฤติกรรม ทั้งในลักษณะของการกระทำและงดเว้นการกระทำตามที่กฎหมายกำหนดไว้

จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า บทบัญญัติที่มีลักษณะเป็นกฎหมายกตัญญูของประเทศจีนซึ่งได้แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเฉพาะที่มีอยู่ มีความโดดเด่นและชัดเจนในแง่ของการคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ผู้สูงอายุ โดยกำหนดไว้เป็นข้อกำหนดให้ปฏิบัติตนและข้อห้ามสำหรับผู้ที่อยู่ในบังคับกฎหมาย การรักษาสถาบันครอบครัว การส่งเสริมค่านิยมที่ดีของคนจีนที่มีมาแต่ยุคสมัยอดีต เน้นบทบาทหน้าที่ การมีส่วนร่วมและการปฏิบัติตนของบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ โดยมีรายละเอียดในหลายด้านหลายประเด็นของชีวิตผู้สูงอายุ อันที่จริงแล้วกฎหมายนี้ไม่ได้มีบทกำหนดโทษไว้ชัดเจน แต่ให้อำนาจศาลใช้ดุลยพินิจในทางแพ่งเพื่อพิจารณาตัดสินและใช้มาตรการลงโทษตามความเหมาะสม เช่น ศาลมีคำสั่งให้ไปเยี่ยมเยียนมารดาอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้งและในวันหยุดราชการ

โดยหลังจากการบังคับใช้กฎหมายกตัญญูใน 4 ประเทศเกิดการวิพากษ์วิจารณ์ในทุกประเทศ ซึ่งสรุปได้ว่าเป็นเรื่องของศีลธรรม ความสำนึก อารมณ์ความรู้สึกทางจิตใจส่วนบุคคลของตัว

บุตรเองมากกว่า ประเด็นสัมพันธ์ภาพในครอบครัว ความไม่ชัดเจนหรือความคลุมเครือของกฎหมาย กลไกบังคับใช้กฎหมายอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิผล ข้อจำกัดการให้ของบุตรตามสภาพสังคมและสภาพครอบครัวที่เปลี่ยนไป อย่างไรก็ตาม กฎหมายคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ของผู้สูงอายุในประเทศจีนอาจเป็นแนวทางสำหรับการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายผู้สูงอายุ แผนปฏิบัติการต่าง ๆ รวมถึงการพัฒนากฎหมายอันมีลักษณะเป็นกฎหมายกัตัญญูของประเทศไทยได้

3) วิเคราะห์แนวทางการพัฒนากฎหมายกัตัญญูในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน

จากการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนากฎหมายกัตัญญูในบริบทสังคมไทยปัจจุบันใน 4 ประเด็น คณะผู้วิจัยพบว่า

ประเด็นที่ 1 คือ สวัสดิการภาครัฐสำหรับผู้สูงอายุ

จากที่ภาครัฐจัดให้มีสวัสดิการต่างๆ เพื่อผู้สูงอายุซึ่งดูเหมือนว่ามีมากมายและครอบคลุม แต่พบว่า การจัดสวัสดิการของภาครัฐสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทยนั้นยังคงไม่เพียงพอ ที่สำคัญคือ ความต้องการการดูแลเอาใจใส่และเลี้ยงดูจากบุตรและคนในครอบครัวเป็นเรื่องทางจิตใจ ความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทร อันที่จริงแล้วไม่อาจทดแทนได้ด้วยสวัสดิการของภาครัฐ นอกจากนี้ในสถานการณ์ปัจจุบันเป็นเรื่องที่ยากในการจัดสวัสดิการภาครัฐสำหรับผู้สูงอายุให้เพียงพอและทั่วถึงทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศเพราะต้องใช้เงินงบประมาณ ทรัพยากร และบุคลากรเพิ่มมากขึ้นและเป็นจำนวนมหาศาล โดยไม่อาจแน่ใจได้ว่าภาครัฐจะมีสวัสดิการให้และผู้สูงอายุจะได้รับสวัสดิการอย่างทั่วถึง เพียงพอ และเป็นธรรมตลอดไปหรือไม่

ประเด็นที่ 2 คือ แนวทางที่มุ่งเน้นให้ครอบครัวเกื้อหนุนดูแลผู้สูงอายุ

จากเงินงบประมาณ ทรัพยากร และบุคลากรเพิ่มมากขึ้นและเป็นจำนวนมหาศาลในการจัดสวัสดิการภาครัฐให้แก่ผู้สูงอายุอย่างเพียงพอและทั่วถึงทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศ แนวคิดลดการพึ่งพาสถาบันของรัฐ (Deinstitution Approach) และจากการศึกษาพัฒนาการแนวทางการจัดการดูแลผู้สูงอายุของประเทศญี่ปุ่นและหลายประเทศ (รวมทั้ง 4 ประเทศที่หยิบยกมาศึกษาวิเคราะห์) มีแนวโน้มหันมามุ่งเน้นให้ครอบครัวเกื้อหนุนดูแลผู้สูงอายุ โดยยึดถือแนวทางบุตรและครอบครัวเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการดูแลเกื้อหนุนผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา ภาครัฐมีมาตรการสนับสนุนหรือมาตรการจูงใจทางภาษีให้แก่บุตรที่อุปการะเลี้ยงดูหรือทำประโยชน์ให้แก่ผู้สูงอายุ รวมทั้งมาตรการอื่นๆ ที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุพึ่งตนเองมากขึ้น อาทิเช่น โครงการการออกกำลังกาย การดูแลสุขภาพเพื่อป้องกันโรคและภาวะพึ่งพิง พัฒนาคุณภาพการดูแลผู้สูงอายุ ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมช่วยดูแลผู้สูงอายุเนื่องจากข้อจำกัดและความสามารถของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุ

ในแนวทางนี้จะมีประสิทธิผลเมื่อหนุนเสริมด้วยมาตรการปลูกจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ มีส่วนร่วมในการดูแลรับผิดชอบผู้สูงอายุในครอบครัวและชุมชน ส่งเสริมให้มีกิจกรรมสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับคนทุกวัย ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้อยู่กับครอบครัวให้นานที่สุดโดยการส่งเสริมค่านิยมการอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุ ส่งเสริมสมาชิกในครอบครัวและผู้ดูแลให้มีศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งปรากฏอยู่แล้วในยุทธศาสตร์ที่ 1 และ 3 ของแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ.2552 และแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร

ประเด็นที่ 3 การแปลงค่านิยมความกตัญญูทเวทีไปเป็นกฎหมายกตัญญูที่มีลักษณะ บังคับและใช้มาตรการลงโทษ

ประเทศจีนเลือกใช้มาตรการทางกฎหมายโดยการออกกฎหมายคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ของผู้สูงอายุเป็นเครื่องมือหลัก เช่นเดียวกับประเทศฝรั่งเศส ประเทศสิงคโปร์ และประเทศ อินเดียซึ่งมีกฎหมายลักษณะเป็นกฎหมายกตัญญู กฎหมายนี้ของประเทศจีนไม่ได้ออกมาเพื่อบังคับแต่ ในเรื่องศีลธรรม ไม่ได้เป็นเพียงกฎหมายกตัญญูแต่อย่างเดียว อาทิเช่น การบังคับให้เยี่ยมเยียน ผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา แต่ต้องการแก้ไขปัญหาสังคมให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข ซึ่ง โดยทั่วไปการแก้ปัญหาโดยการออกกฎหมายบังเกิดผลตามความมุ่งหมายได้รวดเร็วกว่าการปล่อยให้ ศีลธรรมทำหน้าที่ไปตามลำพังซึ่งต้องใช้เวลา

จากค่านิยมความกตัญญูทเวทีในลักษณะของการเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา นำไปสู่การบัญญัติให้สิทธิลาหยุดงาน ซึ่งกฎหมายจีนมีข้อกำหนดให้ทั้งบุตร คนในครอบครัว และ นายจ้างปฏิบัติตาม จากที่วิพากษ์วิจารณ์ว่า กฎหมายไม่ชัดเจน นอกจากนี้คณะผู้วิจัยมองว่ามีสิ่งใดมา พิสูจน์หรือยืนยันว่า ได้มีการเยี่ยมเยียนจริง หากพ่อแม่ที่เป็นผู้สูงอายุไม่ได้เจ็บป่วย มีหลักฐานการ รักษาพยาบาลถึงขั้นติดบ้าน ติดเตียง เพราะในสังคมย่อมมีคนประเภทที่อาจไม่มีความสำนึก หรือ เข้าใจวัตถุประสงค์ของการออกกฎหมาย และพยายามอาศัยโอกาส ช่องทางให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง หากไม่ได้ไปเยี่ยมเยียนจริงแต่ไปทำกิจกรรมอย่างอื่น ส่งผลให้เสียงาน เสียเวลา และเสียประโยชน์ทั้ง ส่วนของงานและการเยี่ยมเยียนพ่อแม่ที่เป็นผู้สูงอายุ หากมีการบังคับให้แสดงหลักฐานหรือสิ่งยืนยัน อย่างอื่น ผู้คนก็ย่อมรู้สึกว่าจะถูกบังคับ ถูกตรวจสอบในเรื่องที่เป็นเรื่องของหน้าที่ทางศีลธรรม หรือสำนึก ความกตัญญูโดยแท้ ดังนั้นจึงยากที่จะนำไปสู่การปฏิบัติตามกฎหมายในความเป็นจริง และยากที่จะ บังคับใช้กฎหมาย

การนำเอาศีลธรรมมาแปลงเป็นกฎหมาย หรือการหลอมรวมศีลธรรมเข้าไปในกฎหมาย ไทยนั้นมียุอยู่แล้ว ซึ่งศีลธรรมนั้นเป็นที่มาหนึ่งของกฎหมาย กฎหมายแยกจากศีลธรรมโดยเด็ดขาด ไม่ได้ ไม่ว่าจะกฎหมายจะได้มีข้อกำหนดให้มีสภาพบังคับควบคุมพฤติกรรมของคนเช่นเดียวกับศีลธรรม หรือไม่ได้มีข้อกำหนดเป็นสภาพบังคับไว้ในกฎหมายก็ตาม ซึ่งเป็นเรื่องไม่ผิดกฎหมายแต่ผิดศีลธรรม อาทิเช่น การเป็นชู้กับสามีคนอื่น เป็นต้น แม้ว่าประเทศไทยยังไม่ได้มีกฎหมายลักษณะกตัญญูเป็น เครื่องมือหลักก็ตาม แต่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้กำหนดให้บุตรจำต้องอุปการะเลี้ยงดู บิดามารดา (รวมถึงผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา) ยังคงบังคับใช้ได้อยู่ตามปกติธรรมดา แม้ว่าจะไม่ได้มี บทกำหนดโทษโดยเฉพาะไว้เมื่อฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตาม ศาลสามารถปรับใช้กับกฎหมายในส่วนอื่น เพื่อให้มีสภาพบังคับและการลงโทษที่เหมาะสมตามพฤติการณ์ นอกจากนี้พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 ได้รับรองสิทธิ และมีกลไกคุ้มครอง ส่งเสริม สนับสนุน และสงเคราะห์ผู้สูงอายุ (รวมถึง ผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา) แม้ว่าอยู่บนพื้นฐานของสังคมสงเคราะห์ การรับสวัสดิการจากภาครัฐ มากกว่าการรับรองและคุ้มครองสิทธิพื้นฐานอื่น ๆ ที่สำคัญและจำเป็น และยังไม่มียุทธิผล เท่าที่ควร

เมื่อพิจารณาประกอบข้อคิดเห็นจากสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มในประเด็น การพัฒนากฎหมายกตัญญูที่มีสภาพบังคับให้ปฏิบัติตามที่กำหนดไว้และใช้มาตรการลงโทษ (ทาง อาญา) ต่อผู้ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามอาจเป็นการทำลายค่านิยมที่ดีของสังคม การทำหน้าที่ในกลไก

ของสังคมไทยยังคงดำเนินไปได้อยู่ ต้องคำนึงถึงสำนึกที่ต่อบิดามารดาผู้มีพระคุณของค่านิยม ตะวันออกซึ่งเป็นเรื่องที่อ่อนไหวในสังคม สังคมไทยไม่ถึงขั้นเป็นสังคมแย้งชิงรุนแรง ยังไม่ถึงขั้นเสื่อม กตัญญูต่อกันอย่างมากมาย ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า ปัจจุบันกตัญญูต่อกันในสังคมไทยไม่ได้ถึง ขั้นวิกฤต ไม่ได้สูญหายไปไหน เพียงแต่ลดลงไปและมีรูปแบบกตัญญูต่อกันที่เปลี่ยนไปตามยุค สมัยใหม่ การแปลงค่านิยมกตัญญูต่อกันไปเป็นกฎหมายนั้นอาจทำได้ แต่หากเป็นลักษณะกฎหมาย กตัญญูที่มีลักษณะบังคับ มีบทลงโทษหรือใช้มาตรการลงโทษเป็นการทั่วไป ต้องถึงเวลาที่จำเป็น จริง ๆ และมีความเหมาะสม มิเช่นนั้นจะก่อให้เกิดผลร้ายต่อผู้สูงอายุ ครอบครัว และสังคมโดยรวม มากกว่า

ประเด็นที่ 4 คือ แนวทางของการมีบทบัญญัติ/มาตรการที่ส่งเสริมกตัญญูต่อกันเพื่อ ผู้สูงอายุ

คณะผู้วิจัยเห็นว่า การมีบทบัญญัติ/มาตรการที่ส่งเสริมความกตัญญูต่อกันเพื่อผู้สูงอายุ เป็นไปได้มากกว่าการออกกฎหมายกตัญญูโดยเฉพาะ คณะผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเป็นบทบัญญัติที่ส่งเสริม กตัญญูต่อกันต่อผู้สูงอายุที่เป็นพ่อแม่ที่แทรกอยู่ในกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยการแก้ไขเพิ่มเติม กฎหมายที่มีอยู่แล้วและเกี่ยวข้องดังกล่าว

ตามบทนิยามที่เสนอในงานวิจัยนี้ “เป็นกฎหมายหรือบทบัญญัติที่ส่งเสริมกตัญญู กตเวที (Filial Piety) การปฏิบัติตนของบุตรและบุตรบุญธรรมโดยเคารพ ดูแลเอาใจใส่ทั้งร่างกาย และจิตใจ อุปการะเลี้ยงดู ให้ปัจจัย 4 และสิ่งจำเป็นอื่นในการดำรงชีพ การรักษาพยาบาล ค้ำครอง สิทธิ ไม่ทอดทิ้ง ไม่กระทำการรุนแรงต่อผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา บิดามารดาบุญธรรมที่ให้การอุปการะ เลี้ยงดูมา นอกเหนือจากสวัสดิการสังคมและการสงเคราะห์ของภาครัฐ โดยมีมาตรการจูงใจและ สนับสนุน มาตรการเชิงแก้ไขฟื้นฟูตามพฤติการณ์แล้วแต่กรณี” โดยการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่มีอยู่ แล้วและเกี่ยวข้อง

ก. พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 (รวมถึงแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ.2553)

1) สิทธิผู้สูงอายุ

การรับรองสิทธิผู้สูงอายุในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 ยังไม่ใช่สิทธิที่ ได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนอย่างแท้จริง เนื่องจากไม่ครอบคลุมรอบด้าน ไม่ ชัดเจนเพียงพอในส่วนของสิทธิพื้นฐานของความเป็นคนสูงวัย คุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ ข้อ ปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุเกี่ยวข้องกับค่านิยมความกตัญญูต่อกัน ไม่ว่าจะเพิ่มเติมหรือแก้ไขเพิ่มเติมสิทธิ ของผู้สูงอายุ (รวมถึงผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา) ที่ผ่านมาจำกัดอยู่เพียงรองรับมาตรการการให้เงิน ช่วยเหลือเพื่อการยังชีพแก่ผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย พร้อมกับหาแหล่งเงินเข้ากองทุนผู้สูงอายุ คณะผู้วิจัยเห็นว่า หากมีการรับรองสิทธิให้ผู้สูงอายุมีสิทธิมากขึ้นและกำหนดให้เป็นหน้าที่ของภาครัฐ ที่ต้องตอบสนองตามสิทธิร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเช่นเดียวกับสิทธิเด็ก สิทธิคนพิการ สิทธิ แรงงาน ฯลฯ โดยไม่ต้องกังวลว่าจะมีการเรียกร้องสิทธิเกินขอบเขต จะเป็นการยกระดับมาตรฐาน ของสิทธิให้สูงขึ้น จะส่งผลให้ผู้สูงอายุได้รับการรับรองสิทธิหรือหลักประกันตามกฎหมายมากยิ่งขึ้น

คณะผู้วิจัยชี้ให้เห็นการแก้ไขเพิ่มเติมโดยอาศัย 6 ข้อ โดยมาจากปฏิญญา ผู้สูงอายุไทย 3 ข้อ คือ

(1) คุณค่าของผู้สูงอายุตามวัฒนธรรมไทยที่เน้นความกตัญญูตักเตือน*และความเอื้ออาทรต่อกันซึ่งพึงต้องมีการปลูกฝังให้สังคมตระหนักในค่านิยมนี้

(2) ได้รับความเคารพ รัก ความเข้าใจ ความเอื้ออาทร การดูแลเอาใจใส่ การยอมรับบทบาทของกันและกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

(3) ได้รับการพิทักษ์และคุ้มครองให้พ้นจากการถูกทอดทิ้ง และละเมิดสิทธิ โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่สามารถพึ่งตนเองหรือครอบครัวได้และผู้พิการที่สูงอายุ นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นสิทธิผู้สูงอายุที่บัญญัติไว้ในกฎหมายคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ของผู้สูงอายุในประเทศจีนที่อาจนำมาพิจารณาเพื่อการแก้ไขเพิ่มเติม 3 ข้อ คือ

(4) การปฏิบัติตนด้วยความเคารพ ดูแล และเอาใจใส่ผู้สูงอายุ

(5) บุตรและผู้อื่นที่มีหน้าที่ตามกฎหมายในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูผู้สูงอายุในทางเศรษฐกิจ ดูแลการดำรงชีวิตประจำวันและสภาพจิตใจ รวมทั้งใส่ใจต่อความต้องการพิเศษของผู้สูงอายุ

(6) ผู้สูงอายุมีสิทธิเรียกร้อง ฟ้องคดีต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและศาลคุ้มครองผู้สูงอายุไม่ให้ถูกทำร้าย ละเมิดสิทธิ เลือกปฏิบัติ ทอดทิ้งโดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่สามารถพึ่งตนเองหรือครอบครัวได้ ผู้พิการที่สูงอายุ หรือมีความต้องการพิเศษอื่นๆ และหากไม่มีเงินเพียงพอเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี อาจขอผู้ผ่อนหรือขอยกเว้นการเสียค่าใช้จ่ายหรือค่าธรรมเนียมได้

2) บทบาทของคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติและกรมกิจการผู้สูงอายุ

ตามที่ได้เห็นว่าควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายแบบยกเครื่องเพื่อยกระดับให้เป็นกฎหมายที่รับรองและคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ของผู้สูงอายุ และเป็นหลักประกันทางสังคมให้กับผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติและกรมกิจการผู้สูงอายุพึงต้องพิจารณาบทบาทอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายนี้ และอาจมีการแก้ไขเพิ่มเติมอำนาจหน้าที่ให้ครอบคลุมรอบด้านและชัดเจนเพื่อให้มีบทบาท การปฏิบัติงานตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติและส่วนที่แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายนี้ต่อไป อาทิเช่น ส่งเสริมและสนับสนุนแนวทางที่มุ่งเน้นให้ครอบครัวเกื้อหนุนดูแลผู้สูงอายุมิใช่เพียงให้สถาบันครอบครัว (บุตรและคนในครอบครัว) ได้มีส่วนร่วมในการช่วยดูแลผู้สูงอายุปรับเปลี่ยนบทบาทและการดำเนินงานให้สอดคล้องกับสิทธิผู้สูงอายุที่ได้เสนอให้แก้ไขเพิ่มเติมยุทธศาสตร์และมาตรการในแผนผู้สูงอายุฯ

3) ผู้อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย

นอกเหนือจากบุตรที่เป็นผู้ใหญ่แล้วยังมีผู้ที่อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายอีก ได้แก่ บุคคลที่เป็นผู้ใหญ่ที่เป็นหลาน บุตรเขย (*กฎหมายแพ่งฝรั่งเศส*) บุคคลอื่นที่มีหน้าที่ตามกฎหมายในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุ สามีภริยาของบุคคลข้างต้นต้องช่วยปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย นายจ้าง (*กฎหมายจีน*) บุตรนอกสมรสหรือบุตรบุญธรรม บุตรเลี้ยง (*กฎหมายสิงคโปร์*) ญาติในกรณีไม่มีบุตร (*กฎหมายอินเดีย*) ดังนั้นจึงเป็นข้อพิจารณาว่าในแต่ละข้อปฏิบัติตนและข้อห้ามมิให้กระทำต่อผู้สูงอายุจะขยายผู้อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายให้ครอบคลุมบุคคลใดบ้างในบรรดาบุคคลดังกล่าวข้างต้น เพื่อนำไปแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในส่วนของบิดามารดาและบุตรและพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 ต่อไป

4) บทกำหนดโทษ

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 ไม่มีบทกำหนดโทษเมื่อมีการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย ตามเจตนารมณ์ตั้งแต่แรกเริ่มที่ไม่ได้มุ่งบังคับใช้กฎหมายโดยใช้มาตรการลงโทษ แต่การที่กฎหมายนี้ใช้มานานพอสมควรแล้ว เกิดความเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคมมากมาย การมีบทกำหนดโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามอาจมีความจำเป็น ซึ่งบทกำหนดโทษนี้อาศัยหลักคิดของการไม่มีเจตนาชั่วร้ายหรือไม่ได้มุ่งลงโทษทางอาญาอย่างรุนแรง มีโทษทางปกครองและในแนวทางของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพราะเป็นเรื่องของการปฏิบัติต่อมนุษย์ ผู้สูงอายุ คนในครอบครัว และผู้อยู่ภายใต้บังคับกฎหมาย เพียงแต่มุ่งป้องปราม แก้ไขหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมากกว่า

ข. พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2553

กฎหมายนี้ให้อำนาจศาลในการรับคดีในลักษณะนี้และพิจารณาคัดสินให้หรือไม่ให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูเพียงใดก็ได้ตามพฤติการณ์แห่งกรณี เป็นคดีแพ่งที่ฟ้องหรือร้องขอต่อศาลซึ่งจะต้องบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (คดีครอบครัว) คณะผู้วิจัยเห็นว่า นอกจากคดีเรียกร้องค่าอุปการะเลี้ยงดูแล้วยังรวมถึงการฟ้องคดีหรือร้องขอตามบัญญัติให้บุตรมีหน้าที่ต่อบิดามารดา คือ **“บุตรจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา”** ที่ผ่านมามีบทบัญญัติกฎหมายหรือมาตรการทางกฎหมายใช้บังคับได้เมื่อบุตรหรือผู้ที่มีหน้าที่ตามกฎหมายไม่ดูแลเอาใจใส่ ไม่อุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา (รวมถึงผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา) ซึ่งมีพฤติการณ์ไม่ถึงขั้นลักษณะการกระทำและเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในบทบัญญัติของกฎหมายแล้ว โดยในกรอบการศึกษาวิจัยนี้ เมื่อเกิดพฤติการณ์ไม่ดูแลเอาใจใส่ ไม่อุปการะเลี้ยงดูเป็นอาชญากรรม และส่งผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจอย่างมากต่อผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา ซึ่งในทางกฎหมายต้องพิสูจน์ให้เห็นเป็นรูปธรรม อาทิเช่น ทำร้ายร่างกายหรือใช้ความรุนแรงเป็นอาชญากรรม ต่ำทอนในเชิงอาชญากรรมร้าย หมิ่นประมาท กระทำการอันเป็นปฏิปักษ์ต่อการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว เป็นต้น นอกจากนี้เข้าสู่วิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวแล้วอาจเน้นให้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มากขึ้น นำวิธีการที่มุ่งการสร้าง ความเข้าใจ ปรับทัศนคติ ปลุกจิตสำนึก เปลี่ยนพฤติกรรม เช่น การให้คำปรึกษาโดยผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุและครอบครัว การประนีประนอมหรือไกล่เกลี่ยโดยสมาชิกในครอบครัวที่ใกล้ชิดหรือผู้ที่ได้รับความไว้วางใจ การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุและครอบครัว การใช้อาสาสมัครคุมประพฤติ เป็นต้น

สรุปผลวิจัยจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

คณะผู้วิจัยสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกได้ดังนี้

1) การให้ความสำคัญกับความกตัญญูต่อผู้สูงอายุลดลง เนื่องจากปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมหลายประการ อันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย และปัจจัยอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ

2) สวัสดิการและการสงเคราะห์ให้แก่ผู้สูงอายุปัจจุบันยังมีความจำเป็น ทั้งเบี้ยยังชีพ การรักษาพยาบาล ส่วนลดค่าโดยสาร และอยากให้มีกองทุนเกี่ยวกับผู้สูงอายุอื่น ๆ เพิ่มขึ้นไปอีก หรือออกเป็นกฎหมายประกันสุขภาพ โดยอาจจะเน้นผู้สูงอายุในชนบท

3) การจัดให้มีสวัสดิการและการสงเคราะห์แก่ผู้สูงอายุที่มีอยู่ในปัจจุบันยังไม่เพียงพอเนื่องจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น สัดส่วนของสูงอายุที่สูงขึ้น วิถีชีวิตของคนในสังคม ภาระทางเศรษฐกิจ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และค่าครองชีพที่สูงขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้ไม่สามารถจัดสรรสวัสดิการให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมแก่ผู้สูงอายุได้อย่างทั่วถึง

4) สิ่งที่ผู้สูงอายุมีความต้องการในลำดับต้น ๆ คือ รายได้ การรักษาพยาบาล การดูแลให้ความรักความอบอุ่น

5) คนในครอบครัวควรเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุเป็นลำดับต้นๆ ควรสร้างหรือปลูกฝังให้เป็นวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดความตระหนัก และมีทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับเรื่องนี้ หรืออาจจะมีการจัดตั้งหน่วยงาน สถาบัน องค์กร ศูนย์พัฒนาฯ เพื่อเป็นจุดศูนย์กลาง มีบุคลากรให้ความช่วยเหลือ คอยให้คำแนะนำ และให้ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ และลูกหลานต้องให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีด้วย ซึ่งบุคลากรที่ทำงานในด้านนี้ต้องเป็นคนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย และบริหารจัดการให้เป็นระบบ เพื่อการดำเนินงานระยะยาวต่อไปในอนาคต

6) การใช้มาตรการทางกฎหมายที่ส่งเสริมหรือยกระดับกตัญญูแก่ผู้สูงอายุเพื่อเป็นหลักประกันทางสังคม ควรสร้างแรงจูงใจหรือเสริมแรงจะเป็นประโยชน์มากกว่าการมีกฎหมายที่มีข้อกำหนดให้ปฏิบัติตามและมีบทลงโทษ โดยรัฐต้องทำหน้าที่สนับสนุน รมรงค์ สร้างจิตสำนึก สร้างสัมพันธที่ดีภายในครอบครัวนำไปสู่การดูแลที่ดี สร้างวัฒนธรรมให้ลูกหลานและคนในครอบครัวมีความกตัญญูมากขึ้น มีความรับผิดชอบดูแลผู้สูงอายุ รวมถึงสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานให้แก่องค์กร บุคคลที่อยู่แวดล้อมผู้สูงอายุให้เกิดการอุปการะ ดูแลเอาใจใส่ต่อไป

7) มาตรการที่สร้างแรงจูงใจลูกหลาน/คนในครอบครัวปฏิบัติดูแลต่อผู้สูงอายุที่ดียิ่งขึ้นกว่าในปัจจุบันนั้น ควรมีสวัสดิการลาเพื่อไปดูแลผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยไปจนถึงขั้นรุนแรงโดยได้รับค่าจ้าง หรือหากระยะเวลาเกินกว่า 1 เดือนก็ไม่ให้รับเงินเดือน ส่งเสริมพาหนะและสิ่งอำนวยความสะดวกให้บริการเคลื่อนย้ายหรือส่งตัวผู้สูงอายุที่ต้องการความช่วยเหลือไปสู่สถานพยาบาลในยามฉุกเฉิน การลดหย่อนภาษีเมื่ออุปการะเลี้ยงดูผู้สูงอายุ มีบริการศูนย์ดูแลผู้สูงอายุในเวลากลางวัน เพื่อให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมและมีผู้ดูแล มีการจัดสถานพยาบาล สถานพักพิงที่เหมาะสม มีส่วนลดในการตรวจสุขภาพและเข้ารับการรักษาในโอกาสพิเศษ ในส่วนของภาครัฐยอมเป็นหน้าที่ที่จะเข้ามาดูแลตามความสามารถในการสนับสนุนด้านงบประมาณ หรืออุดหนุนค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุมากขึ้น

8) การออกกฎหมายกตัญญูสำหรับผู้สูงอายุ ระดับท้องถิ่นและชุมชนต้องมีบทบาทสำคัญในการปฏิบัติตามกฎหมาย รวมถึงมีส่วนร่วมในการเสนอข้อกฎหมาย เนื่องจากมีความใกล้ชิดกับผู้สูงอายุมากที่สุด อย่างไรก็ตามสถานการณ์ยังไม่ดีขึ้นจนถึงขั้น นำไปสู่การมีกฎหมายกตัญญูซึ่งมีสภาพบังคับ แต่สามารถใช้กฎหมายให้เป็นคุณ โดยสร้างแรงจูงใจ ส่งเสริมให้ทุกคนทำได้ดีขึ้น มิเช่นนั้นจะกลายเป็นอุปสรรค

9) สิ่งที่เป็นอุปสรรคหรือปัญหาต่อการพัฒนานโยบาย กฎหมายด้านการให้การดูแลช่วยเหลือ และเป็นหลักประกันทางสังคมแก่ผู้สูงอายุ คือ ความต่อเนื่องทางนโยบาย และขาดการ

ดำเนินการอย่างจริงจัง จึงควรมีการบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ และข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ยังเข้าไม่ถึงท้องถิ่นและชุมชนที่มีผู้สูงอายุอาศัยอยู่

10) สิ่งที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนานโยบาย กฎหมายด้านการให้การดูแล ช่วยเหลือ และเป็นหลักประกันทางสังคมที่ดีและยั่งยืนแก่ผู้สูงอายุ คือ ค่านิยมที่พึงตนเองและความตั้งใจของภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน ต้องมีค่านิยมที่ถูกต้อง มีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับผู้สูงอายุ มิใช่ขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลเพียงอย่างเดียว ต้องกระตุ้นให้ทุกฝ่ายให้ความสำคัญ มีทัศนคติที่ดี เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ และประโยชน์ทั้งบุตร คนวัยทำงาน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน บุคคล และกิจการที่เกี่ยวข้อง ศูนย์และชมรมต่างๆ ต้องเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ พัฒนาไปตามความต้องการของผู้สูงอายุ ต้องมีนวัตกรรมใหม่ ๆ เข้ามาบริการผู้สูงอายุ ซึ่งผู้ที่ให้การสนับสนุน การดูแลผู้สูงอายุได้ดีที่สุดคือสถาบันครอบครัว ขณะที่หน่วยงานภาครัฐจะต้องดำเนินการอย่างบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ

สรุปผลวิจัยจากการสนทนากลุ่ม

ประเด็นที่ 1 สภาพสังคมไทยปัจจุบันมีปัญหาความกตัญญู การดูแลผู้สูงอายุจนต้องออกกฎหมาย

ต้องยอมรับว่าสภาพสังคมไทยปัจจุบันเกิดความเปลี่ยนแปลงจากผู้สูงอายุมีอัตราเพิ่มขึ้น กลุ่มแรงงานรับภาระในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุมากขึ้น ทำให้ครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น การดูแลบุพการีจึงลดลง ทำให้เกิดปัญหาว่าผู้สูงอายุไม่มีคนดูแลเมื่อยามเจ็บป่วยหรือการรักษาพยาบาล ปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ปัญหาส่วนใหญ่ที่ถูกทอดทิ้งเป็นปัญหาของชุมชนเมือง แนวโน้มของการถูกทอดทิ้งจะเป็นไปตามสังคมเมื่อมีการขยายเป็นเมืองมากขึ้นการถูกทอดทิ้งก็มีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ แต่ยังถือได้ว่าค่านิยมในการดูแลผู้สูงอายุเป็นจุดแข็งที่ทำให้สังคมไทยไม่เลวร้ายในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุหรือบุพการีซึ่งเป็นวัฒนธรรมไทยที่ลูกหลานจะต้องดูแลผู้สูงอายุหรือบุพการีอยู่แล้ว และในตัวของกฎหมายนั้นก็ถือว่าเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่น่ามาใช้ในการดูแลผู้สูงอายุ แต่จะต้องข้อพิจารณาเรื่องสภาพบังคับ บทลงโทษ และผลที่ตามมา

ประเด็นที่ 2 การพัฒนากฎหมายที่มีลักษณะกตัญญูในลักษณะมีบทบังคับและบทลงโทษ

ในประเด็นนี้ยังเห็นว่า สามารถแทรกเข้าไปโครงสร้างของกฎหมายที่มีอยู่ได้ ไม่ควรออกพระราชบัญญัติหรือกฎหมายมาทับซ้อนกัน แต่ยังสามารถนำไปแทรกในกฎหมายที่เหมาะสม ถ้าใช้กฎหมายกตัญญู อาจกลายเป็นเรื่องของกตัญญู ถ้าในแง่กรอบของชุมชนก็สามารถที่จะทำได้ เพราะสามารถเอาเข้าไปแทรกได้ เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจให้กับคนในชุมชน ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยในเรื่องของการพัฒนากฎหมายที่มีลักษณะกตัญญูโดยการออกพระราชบัญญัติมาบังคับและมีบทลงโทษ แต่เห็นด้วยในพัฒนากฎหมายด้านการส่งเสริม สร้างแรงจูงใจ ปัจจุบันปัญหาในเรื่องของกฎหมายท้องถิ่น ได้มีความพยายามมุ่งเน้นส่งเสริมให้มีการอบรม ดูแลครอบครัว ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุอยู่มาก

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

วิธีการวิจัยเชิงปริมาณมีผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้ ในส่วนข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามนั้น ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีจำนวน 216 คน คิดเป็นร้อยละ 54.00 และเพศชายมีจำนวน 184 คน คิดเป็นร้อยละ 46.00 ตามลำดับ โดยส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 36-45 ปี จำนวน 145 คน คิดเป็นร้อยละ 36.25 รองลงมาคือ มีอายุระหว่าง 23-25 ปี จำนวน 117 คน คิดเป็นร้อยละ 29.25 มีอายุต่ำกว่า 25 ปีจำนวน 73 คน คิดเป็นร้อยละ 18.25 มีอายุระหว่าง 46-55 ปี จำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 14.50 และมีอายุ 56 ปีขึ้นไป จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 1.75 ตามลำดับ

ในส่วนของรายได้ของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ระหว่าง 15,001-25,000 บาท มีจำนวน 188 คน คิดเป็นร้อยละ 47.00 มีรายได้ต่ำกว่า 15,000 บาท มีจำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 20.00 มีรายได้อยู่ระหว่าง 25,001-35,000 บาท มีจำนวน 72 คน คิดเป็นร้อยละ 18.00 มีรายได้อยู่ระหว่าง 35,001-45,000 บาท มีจำนวน 53 คน คิดเป็นร้อยละ 13.25 มีรายได้อยู่ระหว่าง 45,001-55,000 บาท มีจำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 1.25 และมีรายได้อยู่ระหว่าง 55,001-80,000 บาท มีจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 0.50 ตามลำดับ

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่ได้อาศัยอยู่กับผู้สูงอายุ มีจำนวน 216 คน คิดเป็นร้อยละ 54.00 และอาศัยอยู่กับผู้สูงอายุ มีจำนวน 146 คน คิดเป็นร้อยละ 36.5 ตามลำดับ ส่วนใหญ่มีผู้สูงอายุในครอบครัว มีจำนวน 363 คน คิดเป็นร้อยละ 90.75 และไม่มีผู้สูงอายุในครอบครัว มีจำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 7.50 ตามลำดับ ส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว โดยไปเยี่ยมเยียน มีจำนวน 181 คน คิดเป็นร้อยละ 45.25 พาไปโรงพยาบาล มีจำนวน 72 คน คิดเป็นร้อยละ 18.00 ออกค่าใช้จ่ายต่างๆ มีจำนวน 56 คน คิดเป็นร้อยละ 14.00 พาไปเที่ยว มีจำนวน 55 คน คิดเป็นร้อยละ 13.75 ตามลำดับ

อย่างไรก็ดี ระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมความกตัญญู ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมความกตัญญู โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.79$, $SD = 0.50$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านค่านิยมการดูแลผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 4.09$, $SD = 0.61$) ด้านการเห็นถึงคุณค่าผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 3.97$, $SD = 0.67$) และด้านสภาพแวดล้อมเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 3.92$, $SD = 0.69$) มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยที่มีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมความกตัญญู ด้านการเห็นถึงคุณค่าผู้สูงอายุ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.97$, $SD = 0.67$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า การปลุกฝังและการเป็นแบบอย่างของคนในครอบครัวมีอิทธิพลต่อท่านอย่างมากในการเห็นถึงคุณค่าของผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 4.22$, $SD = 0.78$) มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมความกตัญญู ด้านค่านิยมการดูแลผู้สูงอายุ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.09$, $SD = 0.61$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า ความเชื่อ/คำสอนทางศาสนา มีอิทธิพลต่อท่านเป็นอย่างยิ่งในเรื่องของความกตัญญู ($\bar{X} = 4.27$, $SD = 0.75$) มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

ทั้งนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมความกตัญญู ด้านสภาพแวดล้อมเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.92$, $SD = 0.69$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า ครอบครัวของท่านสามารถดูแลผู้สูงอายุได้อย่างเต็มที่ ($\bar{X} = 4.02$, $SD = 0.81$) ชู มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมความกตัญญู ด้านข้อจำกัดในการดูแลผู้สูงอายุ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.32$, $SD = 0.79$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า ท่านมีข้อจำกัดในเรื่องของ **เวลา** ในการดูแลผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 3.48$, $SD = 0.93$) มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ส่วนประเด็นท่านมีข้อจำกัดในเรื่องของ **ค่าใช้จ่าย** ในการดูแลผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 3.40$, $SD = 1.04$) ท่านมีข้อจำกัดในเรื่องของ **การเดินทาง** ในการดูแลผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 3.28$, $SD = 1.02$) ท่านมีข้อจำกัดในเรื่องของ **ความรู้** ในการดูแลผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 3.27$, $SD = 0.84$) และท่านมีข้อจำกัดในเรื่องของ **สถานที่** ในการดูแลผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 3.15$, $SD = 0.95$) มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องความพึงพอใจจากการเข้ารับสวัสดิการหรือการใช้บริการที่เกี่ยวข้องนั้น ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้สวัสดิการ หรือการใช้บริการที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ มากที่สุด คือ บ้านพักคนชรา มีจำนวน 355 คน คิดเป็นร้อยละ 88.75 รองลงมาคือ สถานสงเคราะห์ผู้สูงอายุ มีจำนวน 340 คน คิดเป็นร้อยละ 85.00 ส่วนสวัสดิการ หรือ การใช้บริการที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุที่ใช้มากที่สุด คือ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ มีจำนวน 255 คน คิดเป็นร้อยละ 63.75 รองลงมาคือ บัตรทอง มีจำนวน 233 คน คิดเป็นร้อยละ 58.25 โดยมีความพึงพอใจจากการเข้ารับสวัสดิการหรือการใช้บริการที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.41$, $SD = 0.95$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า บัตรทอง ($\bar{X} = 3.67$, $SD = 0.95$) และเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 3.53$, $SD = 1.01$) มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภาครัฐควรปรับปรุงการให้บริการที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ลำดับที่ 1 มากที่สุด คือเรื่อง การเพิ่มเบี้ยยังชีพให้แก่ผู้สูงอายุ รองลงมา คือเรื่อง ดูแลการจัดบริการคำปรึกษาพยาบาลของผู้สูงอายุอย่างทั่วถึง ครอบคลุม และปรับปรุงเรื่องของการให้บริการของโรงพยาบาลของรัฐ ควรมีสถานที่ดูแลผู้สูงอายุที่มากขึ้น และสวัสดิการ การรักษา สำหรับผู้สูงอายุในแถบชนบท ประเทศเพื่อนบ้านและผู้ยากไร้ เรื่อง สวัสดิการของผู้สูงอายุ เรื่อง การจัดหาเงินให้แก่ผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีเงินเพิ่มขึ้น และมีศูนย์บริการผู้สูงอายุ เรื่อง การปลูกจิตสำนึกลูกหลานให้ดูแลบุพการี ให้ความรู้การดูแลผู้สูงอายุ เรื่อง การติดต่อราชการของผู้สูงอายุ ควรให้มีเจ้าหน้าที่คอยให้บริการ หรือพาไปยังจุดที่ติดต่อเป็นพิเศษ เรื่อง กิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ จัดกลุ่มสนทนา เรื่อง ไม่ให้ผู้สูงอายุที่เกิน 70 ปี ขับรถยนต์ หรือพาหนะอื่น ๆ เรื่อง สิทธิบัตรทอง เรื่อง อยากรู้ให้สร้างโครงการพัฒนาและการดูแลผู้สูงอายุ เรื่อง การดูแลเรื่องอาหาร ตามลำดับ

ส่วนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภาครัฐควรปรับปรุงการให้บริการที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ลำดับที่ 2 มากที่สุด คือเรื่อง ให้สิทธิในการบริการต่าง ๆ แก่ผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดความสะดวกและรวดเร็ว เช่น การรักษาพยาบาล เพิ่มคุณภาพยาและอุปกรณ์ทางการแพทย์ ในชนบทให้ใกล้โรงพยาบาลประจำจังหวัด หรือมีสถานพยาบาลสำหรับผู้สูงอายุ สิทธิบัตรทอง รองลงมา คือเรื่อง

การจัดอบรมการดูแลผู้สูงอายุ ควรใส่ใจเรื่องความรับผิดชอบต่อผู้สูงในครอบครัว ไม่ให้อยู่ลำพัง เรื่อง การดูแลเบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุ ที่มีรายได้น้อย เรื่อง สถานที่ที่ดูแลสำหรับผู้สูงอายุไร้บ้าน ถูกทอดทิ้ง หรือผู้ยากไร้ สถานที่พักสำหรับผู้สูงอายุ เรื่อง สวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ เรื่อง อยากรู้ให้ชุมชนมี กิจกรรมส่งเสริมให้แก่ผู้สูงอายุ เช่น สันทนาการ การฝึกอาชีพ ฯลฯ เรื่อง การพูดคุยกับผู้สูงอายุเวลา เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล กรณีมีบัตรทองให้ดีกว่านี้ เรื่องอยากให้มีการสร้างศูนย์ฯ ของผู้สูงอายุ ต่าง ๆ เรื่อง ให้ผู้สูงอายุมีโอกาสถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน เพื่อให้ผู้สูงอายุได้ภูมิใจในตัวเอง เรื่อง อยากรู้ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐให้บริการกับผู้สูงอายุให้ดีกว่านี้ ตามลำดับ

โดยที่ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภาครัฐควรปรับปรุงการให้บริการที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ 3 ลำดับ มากที่สุด คือเรื่อง สถานที่ดูแลผู้สูงอายุ จัดเจ้าหน้าที่ให้ความรู้ในการดูแลผู้สูงอายุ มีการดูแลที่ดีขึ้น รองลงมา คือเรื่อง ให้มีการจ้างงานผู้สูงอายุไว้ในแต่ละหน่วยงานทั้งภาครัฐ และ เอกชน เรื่อง ควรปรับปรุงเรื่องการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน เช่น เข้าเยี่ยมผู้สูงอายุในชุมชนและติดตาม เรื่อง บริการเรื่องการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุ เช่น ออกกำลังกาย และกายภาพบำบัด เรื่อง สิทธิในการใช้บัตรทอง เรื่อง การรักษาพยาบาล ควรมีการแยกหรือมีห้องตรวจแยกเหมือนช่องทางด่วน ตามลำดับ

ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการส่งเสริมความกตัญญูหรือการดูแลผู้สูงอายุของคนในสังคม มากที่สุด คือเรื่อง ควรมีสื่อ หรือกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความกตัญญูต่อผู้สูงอายุให้ได้กรุ่นใหม่ได้ รับรู้ หรือปลูกฝังให้มากกว่านี้ เพราะสังคมไทยเริ่มจะเป็นสังคมเดี่ยว หรือสังคมเมืองมากขึ้น อาจจะทำให้ลูกหลานละเลยการดูแลผู้สูงอายุ มีมาตรการส่งเสริมให้บุตรหลานดูแลผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้เด็กได้ เรียนรู้และความกตัญญูสำนึกในบุญต่อผู้สูงอายุ รองลงมา คือเรื่อง การให้สิทธิโดยเท่าเทียมกัน การดูแลให้บริการอย่างตั้งใจเต็มที่ โดยไม่เลือกผู้ป่วย ฐานะต่าง ๆ ควรมีเจ้าหน้าที่แพทย์และพยาบาลมา ตรวจสอบสุขภาพผู้สูงอายุตามชุมชนบ้าง อยากรู้ให้ภาครัฐตั้งศูนย์บริการศูนย์ดูแลบำบัดเฝ้าระวังผู้สูงอายุให้มีพยาบาลดูแลตลอด 24 ชั่วโมง เรื่อง ควรจัดกิจกรรมทางสังคมให้ผู้สูงอายุกับบุตรหลานได้ทำ กิจกรรมร่วมกัน เพื่อที่คนในครอบครัว หรือบุตรหลานจะได้มีเวลาพบปะพูดคุยกันมากขึ้น เรื่อง ผู้สูงอายุปัจจุบันและมีแนวโน้มในอนาคตอาจมีความทุกข์เพิ่มขึ้น เนื่องจากการขยายตัวของภาวะ ความเจ็บป่วย ภาวะทุพพลภาพ สังคมควรให้ความสนใจ เรื่องนี้มีมากที่สุด ในการเข้ามาดูแลผู้ป่วย เรื่องจัดการทำกายภาพบำบัด เพราะผู้สูงอายุควรได้รับสิทธิทุกอย่างเท่าเทียมกัน เรื่อง ส่งเสริมด้านการบริการต่าง ๆ การดูแลเอาใจใส่ผู้สูงอายุ รวมถึงการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุด้วย เรื่อง ให้เอกชน เป็นผู้ทำสื่อ และกิจกรรมจะเห็นผลมากกว่าภาครัฐจัดกิจกรรมทำเอง เรื่อง ควรมีส่วนลดต่าง ๆ ในการพาผู้สูงอายุไปใช้บริการ เช่น โรงแรม สถานที่ท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว ตามลำดับ

ความคิดเห็นที่มีต่อปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมความกตัญญู

1) การจำแนกตามเพศ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมความกตัญญู จำแนกตามเพศ พบว่า โดยภาพรวมมีความพึงพอใจไม่แตกต่างกัน เมื่อจำแนกเป็นราย

ค่านิยมความกตัญญู โดยภาพรวม ที่มีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ต่ำกว่า 10,000 บาท กับ 20,001-30,000 บาท กับ 40,001-50,000 บาท แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผล

ผลการวิจัยการพัฒนากฎหมายกตัญญูเพื่อผู้สูงอายุในบริบทสังคมไทย มีดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อวิเคราะห์บริบททางสังคมและวัฒนธรรม ปัญหาอุปสรรคที่เชื่อมโยงกับมาตรการและกฎหมายในลักษณะของกฎหมายกตัญญู

การเตรียมความพร้อมสำหรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทยในอนาคต และเป็นการขับเคลื่อนอย่างจริงจังให้บุตรและครอบครัวกลับเข้ามามีบทบาทสำคัญในการดูแล การส่งเสริมคุณภาพชีวิต การพิทักษ์สิทธิของผู้สูงอายุ โดยยังคงรักษาความเป็นครอบครัว ในขณะที่บริบทสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต สัดส่วนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปและอัตราการพึ่งพิงที่ผู้สูงอายุมีภาวะต้องพึ่งพิงคนวัยแรงงานเพิ่มสูงขึ้นทุกประเทศ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้แก่ ประเทศฝรั่งเศส ประเทศสิงคโปร์ ประเทศจีน ประเทศไทย ประเทศอินเดีย (ข้อมูลสถิติทางการลงทะเบียนกรรมการปกครอง อ้างถึงในกรมกิจการผู้สูงอายุ, ข้อมูลสถิติจำนวนผู้สูงอายุประเทศไทยปี 2559, น.2) (United Nations, 2015, p. 86) ในปัจจุบันทั้งบริบทของสังคมไทยและบริบทของสังคมของต่างประเทศทั้ง 4 ประเทศโดยรวมแล้วเกิดความเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกันจากระบบเศรษฐกิจการค้าเสรีและทุนนิยม ภาคอุตสาหกรรม การเป็นสังคมเมือง ปัจเจกชนนิยม ความทันสมัย เทคโนโลยี โลกโซเชียล และสื่อออนไลน์ ฯลฯ ทำให้รูปแบบครัวเรือนที่เปลี่ยนไปเป็นครอบครัวเดี่ยว nuclear family) การอยู่เป็นโสดและครอบครัวบิดามารดาเลี้ยงเดี่ยวมีจำนวนมากขึ้น ระบบครอบครัวและเครือญาติทำหน้าที่น้อยลงโดยเฉพาะในสังคมชนบท ค่าครองชีพสูงขึ้น สภาวะเศรษฐกิจที่ฝืดเคือง มีความจำเป็นในการหารายได้และแข่งขันกันมากขึ้น คนวัยทำงานต้องออกนอกพื้นที่ไปทำงานในเมืองหรือต่างถิ่น ข้อจำกัดด้านทรัพยากรและอาชีพการงาน ภาระค่าใช้จ่ายและหนี้สินส่วนตัว ผู้ที่อยู่ในวัยทำงานดูแลทั้งผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา บุตร และตัวเอง ซึ่งต่างก็ส่งผลกระทบต่อผู้สูงอายุในประเทศไทยและผู้สูงอายุใน 4 ประเทศดังกล่าวไม่แตกต่างกันมากนัก คือ

1) ความห่างเหินจากผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา การดูแลเอาใจใส่ เยี่ยมเยียนผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดาน้อยลง โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงในลักษณะติดบ้านและติดเตียง การพึ่งพาอาศัยกันในครอบครัวที่มีมาแต่เดิมเปลี่ยนไป

2) ทศนคติในเชิงลบต่อผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา มองว่าผู้สูงอายุเป็นภาระของบุตร

3) ผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดาถูกละเลย ถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพังอย่างโดดเดี่ยว

4) ผู้สูงอายุจำนวนมากมีเงินสะสมหรือเงินออมไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ

5) ถูกทำร้าย ถูกกระทำด้วยความรุนแรงภายในครอบครัว

6) การเคารพนับถือ และการเห็นคุณค่าของบิดามารดา ผู้สูงอายุน้อยลงไป

7) ความเสื่อมถอยด้านคุณธรรม จริยธรรม และกตัญญูทวดทวดของบุตร

เนื่องจากปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง และสอดคล้องกับผลการวิจัยเชิงปริมาณซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้คนในสังคมไทยยังให้ความสำคัญและพยายามปฏิบัติตนในทางที่ดี กตัญญูต่อบิดามารดาทั้งที่เป็นผู้สูงอายุและยังไม่ใช่ผู้สูงอายุ แม้ว่ามีข้อจำกัดเรื่องเวลา เงิน ระยะเวลา ฯลฯ สอดคล้องกับผลการวิจัยเชิงปริมาณในด้านข้อจำกัดในการดูแลผู้สูงอายุ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งเมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า มีข้อจำกัดในเรื่องของ **เวลา** ในการดูแลผู้สูงอายุเป็นอันดับแรก ส่วนข้อจำกัดในเรื่องของ **ค่าใช้จ่าย การเดินทาง ความรู้** และในเรื่องของ **สถานที่** ในการดูแลผู้สูงอายุ ตามลำดับไป ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์คณะผู้เชี่ยวชาญซึ่งสรุปได้ว่า สิ่งที่ผู้สูงอายุมีความต้องการในลำดับต้นๆ คือ รายได้ การรักษาพยาบาล การดูแลให้ความรักความอบอุ่น สวัสดิการต่างๆ แต่การจัดให้มีสวัสดิการและการสงเคราะห์แก่ผู้สูงอายุที่มีอยู่ในปัจจุบันยังไม่เพียงพอ เนื่องจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น สัดส่วนของสูงอายุที่สูงขึ้น วิถีชีวิตของคนในสังคม ภาระทางเศรษฐกิจ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และค่าครองชีพที่สูงขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้ไม่สามารถจัดสรรสวัสดิการให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมแก่ผู้สูงอายุได้อย่างทั่วถึง ทำให้ต้องมีมาตรการที่สร้างแรงจูงใจลูกหลาน/ คนในครอบครัวปฏิบัติดูแลผู้สูงอายุที่ดียิ่งขึ้นกว่าในปัจจุบัน ควรมีสวัสดิการลาเพื่อไปดูแลผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยไปจนถึงขั้นรุนแรงโดยได้รับค่าจ้าง หรือหากระยะเวลาเกินกว่า 1 เดือนก็ไม่ได้รับเงินเดือน ส่งเสริมพาหนะและสิ่งอำนวยความสะดวก ให้บริการเคลื่อนย้ายหรือส่งตัวผู้สูงอายุที่ต้องการความช่วยเหลือไปสู่สถานพยาบาลในยามฉุกเฉิน การลดหย่อนภาษีเมื่ออุปการะเลี้ยงดูผู้สูงอายุ มีบริการดูแลผู้สูงอายุในเวลากลางวัน เพื่อให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมและมีผู้ดูแล มีการจัดสถานพยาบาล สถานพักพิงที่เหมาะสม มีส่วนลดในการตรวจสอบสุขภาพและเข้ารับการรักษาในโอกาสพิเศษ ในส่วนของภาครัฐยอมเป็นหน้าที่ที่จะเข้ามาดูแลตามความสามารถในการสนับสนุนด้านงบประมาณ หรืออุดหนุนค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุมากขึ้น และควรสร้างหรือปลูกฝังให้เป็นวัฒนธรรม ในเรื่องของการทำให้คนในครอบครัวควรเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุเป็นลำดับต้น ๆ เพื่อให้เกิดความตระหนัก และมีทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับเรื่องนี้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2551) ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในกลุ่มที่ต้องพึ่งพิงผู้อื่น ถึงแม้จะเป็นผู้สูงอายุจะเป็นผู้ดูแลชีวิตที่บุคคลทุกคนต้องเป็นอย่างค่อยเป็นค่อยไปก็ตาม แต่เมื่อถึงจุดหนึ่งภายใต้ความเสื่อมถอยของร่างกายที่เพิ่มตามอายุ ผู้สูงอายุต้องเข้าสู่ภาวะพึ่งพิงผู้อื่นอย่างแน่นอน ในสังคมไทยครอบครัว คือสถาบันหลักในการดูแลสมาชิกในครอบครัว และสำหรับผู้สูงอายุนั้นที่พึ่งพิงสำคัญของผู้สูงอายุคือ สมาชิกในครอบครัว ได้แก่ บุตรหลาน หรือญาติที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน อาจเป็นสามี ภรรยา บุตร ญาติพี่น้องจะรับหน้าที่ในการดูแล และนิยมเรียกว่า ญาติผู้ดูแล (Family Caregiver) ซึ่งนับว่าสมาชิกในครอบครัวเป็นเครือข่ายการดูแลที่สำคัญของผู้สูงอายุ

ความเปลี่ยนแปลงของบริบทของสังคมไทยและบริบทของสังคมของต่างประเทศทั้ง 4 ประเทศ ก่อให้เกิดความเสื่อมถอยด้านคุณธรรม จริยธรรม และกตัญญูต่อบิดามารดา รวมทั้งรูปแบบกตัญญูต่อบิดามารดาที่เปลี่ยนแปลง ที่น่าสนใจคือ ค่านิยมในสังคมของคนรุ่นใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยีสารสนเทศ ดิจิทัล และออนไลน์สามารถเปลี่ยนแปลงไปในช่วงเวลาที่ไม่ยาวนานนัก สามารถทำได้โดยมีความหลากหลายมากขึ้น ไม่ต้องยึดติดกับรูปแบบดั้งเดิม พบว่ารูปแบบทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศได้เปลี่ยนแปลงไป ขอบความเป็นอิสระ ทำกิจกรรม ไม่ค่อยมีความผูกพันหรือมีสัมพันธ์ภาพที่ไม่ค่อยดีกับบุตรหรือคนใน

ครอบครัว จึงอาจไม่ชอบหรือพึงพอใจให้บุตรหรือครอบครัวมาคอยดูแลเกือบทุกวันมากนัก แต่อาจพึงพอใจให้คนอื่นมาดูแลมากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536) ผลการวิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่า การที่สังคมชนบทได้มีการติดต่อกับสังคมเมืองมากขึ้น การพึ่งพาอาศัยภายในสังคมชนบทน้อยลง ระบบครอบครัวและเครือญาติซึ่งเดิมเคยมีบทบาทและหน้าที่ กลายเป็นว่าหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐได้เข้ามาทำหน้าที่เหล่านั้นแทนระบบครอบครัวและเครือญาติซึ่งทำหน้าที่น้อยลง และการกระจายทางวัฒนธรรมของสังคมเมืองเข้าไปในสังคมชนบทในเรื่องของการยอมรับค่านิยมปัจเจกบุคคลนิยม ความเชื่อมั่นในตนเองที่ได้ประสบความสำเร็จในชีวิต การงานและสังคม และจากการยอมรับความทันสมัย ย่อมจะทำให้ค่านิยมในสังคมชนบทที่ยกย่องบูชาบรรพบุรุษ ความมีเกียรติ การเชื่อฟังผู้อาวุโสกว่า การยึดมั่นในความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ จะเปลี่ยนไปจากเดิม สอดคล้องกับผลการศึกษาศึกษาเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่เห็นว่าคนในครอบครัวควรเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุเป็นลำดับต้น ๆ ควรสร้างหรือปลูกฝังให้เป็นวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดความตระหนัก และมีทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับเรื่องนี้ หรืออาจจะมีการจัดตั้งหน่วยงาน สถาบันองค์กร ศูนย์พัฒนาฯ เพื่อเป็นจุดศูนย์กลาง มีบุคลากรให้ความช่วยเหลือ คอยให้คำแนะนำ และให้ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ และลูกหลานต้องให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีด้วย ซึ่งบุคลากรที่ทำงานในด้านนี้ต้องเป็นคนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย และบริหารจัดการให้เป็นระบบ เพื่อการดำเนินงานระยะยาวต่อไปในอนาคต

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การดูแลเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ ศีลธรรม จริยธรรม และประเพณีปฏิบัติที่มีต่อกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่า ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ความจำเป็น และความผูกพันที่มีต่อผู้ดูแลและสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุหพันธ์ ทองกลีบ (2550) ผลจากการวิจัยพบว่า แนวทางในการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุไว้ คือ (1) สนับสนุนให้ครอบครัวดูแลผู้สูงอายุ โดยให้มีมาตรการลดภาษีสำหรับบุตรที่ดูแลบิดามารดา ญาติสายตรงที่เป็นผู้สูงอายุ และ (2) ส่งเสริมการประกันตนเองก่อนสูงอายุ ในรูปแบบที่มีความหลากหลายกว่าการประกันชีวิตและประกันสุขภาพ โดยศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในช่วงวัยต่าง ๆ

สิ่งหนึ่งที่สำคัญและมีความสำคัญต่อผู้สูงอายุคือ ความเข้าใจของบุตรหลานภายในครอบครัวของผู้สูงอายุ ซึ่งความเข้าใจนี้ไม่ได้มองเฉพาะในแง่ของจิตใจเพียงอย่างเดียวแต่จะต้องเข้าใจถึงความต้องการทางด้านกายภาพของผู้สูงอายุ ที่สำคัญจะต้องสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพื่อเป็นสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ผู้สูงอายุได้อยู่อย่างมีความสุขและมีศักดิ์ศรีในตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรณลักษณ์ เมียนเกิด (2549) ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดเชื่อว่าถ้าเลี้ยงดูบิดามารดาผู้สูงอายุจะได้บุญ เลี้ยงดูผู้สูงอายุเป็นมงคลแก่ชีวิต การระลึกถึงบุญคุณผู้สูงอายุ และไม่เนรคุณบิดา มารดา และผู้มีพระคุณเป็นค่านิยมที่ดีโดยมีทัศนคติในระดับมากที่สุด ค่านิยมที่มีลักษณะเป็นการยึดถือปฏิบัติของผู้สูงอายุในระดับมาก เช่น การยึดกตัญญูกตเวที การให้ความเคารพผู้สูงอายุ ในประเด็นการปฏิบัติโดยเคารพพระบอวูโส นั้นผู้สูงอายุมีการปฏิบัติในระดับปานกลาง ส่วนพหุวัยในกรุงเทพฯ มีค่านิยมที่มีลักษณะในการยึดถือปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ ได้แก่ การยึดกตัญญูกตเวที การให้ความเคารพผู้สูงอายุ อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ การปฏิบัติโดยเคารพพระบอวูโส ส่วนพหุวัยในต่างจังหวัดมีค่านิยมที่มีลักษณะในการยึดถือ

ปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ ได้แก่ การให้ความเคารพผู้สูงอายุ การให้คุณค่าแก่ผู้สูงอายุอยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ การยึดกตัญญูกตเวที และการปฏิบัติโดยเคารพพระบาวุธ ตามลำดับ

กลุ่มผู้สูงอายุทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดเห็นว่าบุคคลที่มีความกตัญญูโดยปฏิบัติต่อผู้สูงอายุด้วยความสุภาพส่งผลให้มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน มีความเจริญรุ่งเรือง นอกจากนี้ยังเห็นว่าเด็กและเยาวชนยังคงยึดมั่นต่อความกตัญญูในระดับมาก การแสดงออกถึงความกตัญญูของสมาชิกในครอบครัวด้วยการดูแลผู้สูงอายุในด้านต่างๆ เช่น ดูแลด้านสุขภาพอนามัย อาหารการกิน การจัดที่พักของผู้สูงอายุ ซึ่งมีการดูแลทั้งในยามปกติและในยามเจ็บป่วย ผู้สูงอายุกล่าวว่า ความกตัญญูเป็นสิ่งที่สืบทอดกันมา ยังพอมีอยู่บ้างในสังคม พหุวัยกล่าวว่า ดูแลผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ โดยดูแลเรื่องกิจวัตรประจำวันของผู้สูงอายุ เช่น การขับถ่าย อาหารการกิน ส่วนเหตุผลในการปฏิบัติต่อผู้สูงอายุทั้งหมดคือ การตอบแทนที่ผู้สูงอายุเคยดูแลตนมาเมื่อตอนเป็นเด็ก พหุวัยรู้สึกเสียใจ สงสารเมื่อเกิดกรณีที่ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งและถูกทำร้าย รวมถึงถ้าลูกหลานไปอยู่ไกล ๆ ให้ผู้สูงอายุอยู่ตามลำพัง ในบางครอบครัวพี่น้องทุกคนช่วยกันดูแลผู้สูงอายุ โดยต้องมีคนเฝ้าหนึ่งคน ผู้สูงอายุสามารถอยู่กับพี่ น้อง เขย สะใภ้ได้ทุกคน ซึ่งสามารถทำความสะอาดเช็ดปัสสาวะ อุจจาระของผู้สูงอายุได้ การกระทำเช่นนี้ผู้สูงอายุและพหุวัยมองว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดงความกตัญญูกตเวที ในอีกด้านหนึ่ง พหุวัยในกรุงเทพฯ แสดงออกถึงความกตัญญูโดยการดูแลผู้สูงอายุในระดับน้อยที่สุดซึ่งแสดงให้เห็นว่า ยังมีเยาวชนที่ไม่ยึดมั่นต่อความกตัญญู แต่พหุวัยในต่างจังหวัดเห็นด้วยว่าเยาวชนยังคงดูแลผู้สูงอายุในสัดส่วนที่สูงกว่าพหุวัยในกรุงเทพฯ พหุวัยระบุว่า พฤติกรรมของคนไม่ค่อยเหมือนในอดีตเพราะสมัยก่อนผู้คนจะศรัทธายึดมั่นในศาสนาอย่างเหนียวแน่น ครอบครัวจะมั่นคง แต่ปัจจุบันยุคสมัยเปลี่ยนไป มีวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้ามา การปฏิบัติต่อผู้สูงอายุนั้นไม่เหมือนสมัยก่อน ทำให้สมาชิกในครอบครัวบางคนมองว่า หากให้การดูแลและเอาใจใส่ลูกมากเท่าไร ลูกจะตอบแทนบุญคุณมากนั้นอาจไม่จริงเสมอไป หรือแม้แต่สิ่งแวดล้อมและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ภาคอุตสาหกรรมเข้ามาแทนภาคเกษตรกรรม การได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นทำให้คนส่วนใหญ่ทำงานภาคอุตสาหกรรมหรือทำงานต่างถิ่น ทำให้ไม่ได้ดูแลหรืออยู่ทดแทนบุญคุณเท่าที่ควร เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยรวมของผู้สูงอายุและพหุวัยต่อการยึดมั่นความกตัญญูนั้น มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก โดยกลุ่มผู้สูงอายุในต่างจังหวัดมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าในกรุงเทพฯ

สอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงคุณภาพจากการสนทนากลุ่มซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุหรือบุพการีซึ่งเป็นวัฒนธรรมไทยที่ลูกหลานจะต้องดูแลผู้สูงอายุหรือบุพการีอยู่แล้ว เมื่อในปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้ครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น การดูแลบุพการีจึงลดลง ทำให้เกิดปัญหาว่าผู้สูงอายุไม่มีคนดูแลเมื่อยามเจ็บป่วยหรือการรักษาพยาบาล และเกิดปัญหาหลายประการต่อผู้สูงอายุดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น หากว่าทุกคนมีจิตสำนึกดังที่ได้กล่าวไป อาจไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายที่มีลักษณะส่งเสริมกตัญญูก็ได้ และในตัวของกฎหมายนั้นก็ถือว่าเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่น่ามาใช้ในการดูแลผู้สูงอายุ แต่จะต้องข้อพิจารณาเรื่องสภาพบังคับ บทลงโทษ และผลที่ตามมา ซึ่งระดับท้องถิ่นและชุมชนต้องมีบทบาทสำคัญในการปฏิบัติตามกฎหมาย รวมถึงมีส่วนร่วมในการเสนอข้อกฎหมาย เนื่องจากมีความใกล้ชิดกับผู้สูงอายุมากที่สุด

คณะผู้วิจัยสรุปได้ว่า ปัจจุบันกตัญญูกตเวทีในสังคมไทยยังไม่ได้ถึงขั้นวิกฤต และไม่ได้สูญหายไปไหน เพียงแต่ลดลงไปและมีรูปแบบกตัญญูกตเวทีที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยใหม่ ผลการวิจัยเชิง

ปริมาณสะท้อนให้เห็นด้วยว่า ผู้คนในสังคมไทยยังให้ความสำคัญและพยายามปฏิบัติตนในทางที่ดี กตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดาทั้งที่เป็นผู้สูงอายุและยังไม่มีผู้สูงอายุแม้ว่ามีข้อจำกัดเรื่องเวลา เงิน ระยะเวลา ฯลฯ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์นโยบาย กฎหมายและยุทธศาสตร์ของต่างประเทศที่ให้ หลักประกันทางสังคมแก่ผู้สูงอายุโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับกฎหมายกตัญญู

ในการกำหนดนโยบาย กฎหมาย และการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับผู้สูงอายุพึงต้อง พิจารณาความเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม คณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลง ของบริบททางสังคมของประเทศไทยเปรียบเทียบกับของ 4 ประเทศที่มีกฎหมายอันมีลักษณะเป็น กฎหมายกตัญญู ได้แก่ ประเทศฝรั่งเศส ประเทศจีน ประเทศสิงคโปร์ และประเทศอินเดีย ซึ่งสะท้อน ให้เห็นได้จากความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากร อัตราการพึ่งพิง อัตราการเกื้อหนุน สภาพ ทางสังคมและสภาพครอบครัวที่เปลี่ยนไป ข้อจำกัดการปฏิบัติของบุตร/ผู้ให้ การทำร้ายร่างกายใน หลายรูปแบบ ทั้งหลายเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของกตัญญูกตเวทีด้วยเช่นกัน สอดคล้องกับ ญูเบร์ร์ สมุทจักร์ อธิราช ก้อนแก้วและริฎวัน อุเต็น (2560) ที่ชี้ให้เห็นมิติของครอบครัว ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่าง ๆ โดยแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) เริ่มกล่าวถึงสังคมสูงวัย การจำแนกผู้สูงอายุออกเป็นช่วงต้น ช่วงกลาง และช่วงปลาย พยายามหา มาตรการเพื่อรองรับผู้สูงอายุจำนวนมากที่คาดว่าจะมีเงินสะสมไม่เพียงพอต่อการยังชีพ ในขณะที่มี แนวโน้มอายุยืนขึ้น ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่เปราะบาง สมาชิกภายในครอบครัวไม่ได้อยู่กัน พร้อมหน้า อบอุ่น พร้อมที่จะให้การดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว อันเนื่องมาจากการย้ายถิ่นฐานและ ความเป็นสังคมเมือง แนวทางในการพัฒนา คือ การสร้างครอบครัวอยู่ดีมีสุขด้วยการสร้างสังคมสูงวัย ที่มีคุณภาพ สามารถทำงานที่เหมาะสมตามศักยภาพ สร้างเสริมและฟื้นฟูสุขภาพเพื่อป้องกันหรือ ชะลอความทุพพลภาพและโรคเรื้อรังต่าง ๆ มีครอบครัวที่อบอุ่นรองรับความมั่นคงทางเศรษฐกิจของ ประเทศ พัฒนาศักยภาพประชากรวัยแรงงานที่จะต้องเลี้ยงดูประชากรวัยพึ่งพิง โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ มีจำนวนมากขึ้น การวางแผนการออกสำหรับการใช้ชีวิตในวัยสูงอายุที่มีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาวิเคราะห์นโยบายด้านผู้สูงอายุของรัฐของทั้ง 4 ประเทศประกอบกับการ พิจารณาระดับการพัฒนาของประเทศ บริบทสังคมที่เปลี่ยนไป นโยบายของรัฐได้ให้ความสำคัญกับ การดูแลผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้นในหลายมิติและเป็นรูปธรรม ในระดับครอบครัว ระดับชุมชน ระดับ สถาบัน และระดับชาติ ภาครัฐให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการดูแลของครอบครัวและระบบ สนับสนุนการดูแลของครอบครัวซึ่งเป็นฐานชีวิตของผู้สูงอายุที่มีมาแต่ดั้งเดิม และได้เพิ่มเติมมูลค่าโดย ส่งเสริมการให้ความรู้ ทักษะ ความสามารถให้แก่บุตรและคนในครอบครัว ซึ่งประเทศจีนและประเทศ ฝรั่งเศสมุ่งเน้นการดูแลสุขภาพทางจิตใจของผู้สูงอายุซึ่งได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของ บริบททางสังคม ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อ การเยี่ยมเยียน การรู้ความเคลื่อนไหวและความเป็นอยู่ การ ให้ความช่วยเหลือนอกเหนือจากการให้ปัจจัย 4 ค่าอุปการะเลี้ยงดู ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ทุกประเทศ พยายามธำรงรักษาคุณค่าของสถาบันครอบครัว ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว การพึ่งพาครอบครัว ซึ่งโดยปกติรับหน้าที่ดูแลเลี้ยงดูผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา การอุปการะเลี้ยงดูผู้สูงอายุ รวมถึงกตัญญู กตเวที

ในบรรดา 4 ประเทศได้มีการออกกฎหมายและแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเป็นไปตามแนวทางของนโยบายเหล่านี้เช่นกัน เมื่อมีการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตาม จะนำไปสู่การใช้สิทธิเรียกร้อง การฟ้องร้องดำเนินคดีของบิดามารดาหรือผู้สูงอายุ ทั้งนี้กฎหมายกำหนดให้จ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูและดอกเบี้ยย หรือใช้มาตรการเชิงบังคับให้กระทำตามที่มีความตัดสินหรือคำสั่ง เช่น บังคับให้เยี่ยมเยียนผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดาตามจำนวนครั้งและระยะเวลาที่กำหนด และลงโทษทั้งโทษปรับและจำคุกขึ้นอยู่กับพฤติการณ์

โดยหลังจากการบังคับใช้กฎหมายดังที่ได้กล่าวถึงข้างต้นเกิดการวิพากษ์วิจารณ์ในทุกประเทศซึ่งสรุปได้ว่าเป็นเรื่องของศีลธรรม ความสำนึก อารมณ์ความรู้สึกทางจิตใจส่วนบุคคลของตัวบุตรเองมากกว่า ประเด็นสัมพันธ์ภาพในครอบครัว ความไม่ชัดเจนหรือความคลุมเครือของกฎหมายกลไกบังคับใช้กฎหมายอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิผล ข้อจำกัดการให้ของบุตรตามสภาพสังคมและสภาพครอบครัวที่เปลี่ยนไป

ในเชิงเปรียบเทียบ เมื่อพิจารณาประเทศจีนซึ่งมีรากฐานทางวัฒนธรรมตะวันออก มีคุณธรรมจริยธรรม และกตัญญูทวดเวทิตี่คล้ายคลึงกับประเทศไทย ถึงแม้ว่าอันที่จริงแล้วการวัดระดับความกตัญญูทวดเวทิตี่ หรือวัดความเปลี่ยนแปลงความกตัญญูทวดเวทิตี่ในสังคมนั้นไม่สามารถประเมินผล หรือแสดงผลเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจน สภาพความเปลี่ยนแปลงและความเสื่อมถอยคุณธรรม จริยธรรม และกตัญญูทวดเวทิตี่ของประเทศจีนอาจจะดูมาก และรุนแรงกว่าของประเทศไทยจากหลายเหตุปัจจัยที่สำคัญคือ คอมมิวนิสต์จีนในอดีตได้ตัดขาดความสัมพันธ์ของครอบครัว เปลี่ยนความคิด ทศนคติ และการปฏิบัติตนของคนจีนที่มีต่อบิดามารดา ซึ่งส่งผลมาถึงคนรุ่นหลังๆ รวมทั้งกระแสความเจริญเติบโตและการแข่งขันทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ส่วนของประเทศไทยมีจุดแข็งด้านการเห็นคุณค่าผู้สูงอายุ ค่านิยมกตัญญูทวดเวทิตี่ ที่ฝังรากลึกในสังคมไทยจากการถูกบ่มเพาะ ปลูกฝัง สั่งสอน อบรมกันมาตลอดต่อเนื่องจากคนรุ่นก่อนๆ สืบต่อกันมา ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยเชิงปริมาณในด้านการเห็นถึงคุณค่าผู้สูงอายุ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.97$, $SD = 0.67$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า การปลูกฝังและการเป็นแบบอย่างของคนในครอบครัวมีอิทธิพลต่อท่านอย่างมากในการเห็นถึงคุณค่าของผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 4.22$, $SD = 0.78$) คุณค่าของผู้สูงอายุจากการสั่งสมด้วยประสบการณ์ตรงและประสบการณ์ในอดีตของท่าน ($\bar{X} = 4.20$, $SD = 0.73$) กลุ่มต่างๆ ทางสังคมมีผลต่อการเห็นถึงคุณค่าของผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 3.79$, $SD = 0.84$) และสื่อต่าง ๆ ทางสังคมมีผลต่อการเห็นถึงคุณค่าของผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 3.68$, $SD = 0.88$) มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ตามลำดับ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อธิพร ทวีธรรมเจริญ (2545) ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการให้ความพึงพิงแก่บิดามารดาของบุตรตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมมีสองปัจจัย คือ วิธีที่บุตรได้เรียนรู้ด้วยการเห็นพฤติกรรมการให้ความพึงพิงแก่ปู่ ย่า ตา ยายจากบิดามารดา ส่งผลให้บุตรมีพฤติกรรมการให้ความพึงพิงแก่บิดามารดาตามได้ด้วย และปัจจัยเรื่องวิธีที่บุตรได้เรียนรู้ด้วยการรับคำสั่งสอนในเรื่องการตอบแทนบุญคุณคนในวัยเด็กมาอย่างมาก บุตรจะมีพฤติกรรมการให้ความพึงพิงแก่บิดามารดาตามไปด้วยเช่นเดียวกัน ส่วนปัจจัยตามทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมมีปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการให้พึงพิงแก่บิดามารดาของบุตร ได้แก่ ปัจจัยการได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากบิดามารดา และปัจจัยการยึดมั่นในบรรทัดฐานแห่งการตอบแทนกลับคืนของบุตร โดยบุตรที่ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากบิดามารดาจะให้ความพึงพิงแก่บิดามารดา ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงคุณภาพ

จากการสัมภาษณ์คณะผู้เชี่ยวชาญที่เห็นว่ามาตรการที่สร้างแรงจูงใจลูกหลาน/คนในครอบครัวปฏิบัติดูแลต่อผู้สูงอายุที่ดียิ่งกว่าในปัจจุบันนั้น ควรมีสวัสดิการลาเพื่อไปดูแลผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยไปจนถึงขั้นรุนแรงโดยได้รับค่าจ้าง หรือหากระยะเวลาเกินกว่า 1 เดือนก็ไม่ได้รับเงินเดือน ส่งเสริมพาหนะและสิ่งอำนวยความสะดวกให้บริการเคลื่อนย้ายหรือส่งตัวผู้สูงอายุที่ต้องการความช่วยเหลือไปสู่สถานพยาบาลในยามฉุกเฉิน การลดหย่อนภาษีเมื่ออุปการะเลี้ยงดูผู้สูงอายุ มีบริการศูนย์ดูแลผู้สูงอายุในเวลากลางวัน เพื่อให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมและมีผู้ดูแล มีการจัดสถานพยาบาล สถานพักพิงที่เหมาะสม มีส่วนลดในการตรวจสุขภาพและเข้ารับการรักษาในโอกาสพิเศษ ในส่วนของภาครัฐย่อมเป็นหน้าที่ที่จะเข้ามาดูแลตามความสามารถในการสนับสนุนด้านงบประมาณ หรืออุดหนุนค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุมากขึ้น

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อเสนอแนะในเชิงนโยบายและกฎหมายในการส่งเสริมให้มีการดูแลผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพ

องค์การสหประชาชาติ (United Nations) ได้จัดให้มีการประชุมสมัชชาในระดับโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ ครั้งที่ 2 (The 2nd World Assembly on Ageing : WAA II) ณ กรุงมาดริด ประเทศสเปน ในปี 2002 ผลจากการประชุมได้ก่อให้เกิดแผนปฏิบัติการระหว่างประเทศด้านผู้สูงอายุที่เรียกว่า the Madrid International Plan of Action on Ageing: MIPAA ซึ่งเป็นข้อเสนอแนะแนวทางให้แก่ประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติในการร่วมกันกำหนดทิศทางและกลยุทธ์ด้านนโยบายและกฎหมาย ยึดถือเป็นเป้าหมายในการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ (United Nations, Department of Economic and Social Affairs, 2010, pp. 3 and 6)

แผนปฏิบัติการ MIPAA ได้แนะนำให้รัฐบาลต่างๆ ควรส่งเสริมการปฏิบัติตามอนุสัญญาและตราสารสิทธิมนุษยชนต่าง ๆ และให้ความสำคัญกับประเด็นหลักๆ เพื่อคุ้มครองสิทธิและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ และเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้สูงอายุ อันอยู่บนพื้นฐานของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยองค์การสหประชาชาติพยายามที่จะกำหนดเป็นสิทธิโดยเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุ จัดทำเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศหรือสนธิสัญญาให้ประเทศต่างๆ ยึดถือปฏิบัติตาม

ความเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคมและกตัญญูทเวทียของ 4 ประเทศดังกล่าวข้างต้น ก่อให้เกิดผลในด้านบวกในช่วง 1-2 ทศวรรษที่ผ่านมา คือ ภาครัฐหันมาให้ความสำคัญกับสถานการณ์และปัญหาผู้สูงอายุ การกำหนดนโยบายด้านผู้สูงอายุ แผนการดำเนินงานผู้สูงอายุที่เข้มข้นในหลาย ๆ ด้าน รวมทั้งการออกมาตรการและสร้างกลไกขับเคลื่อนการดำเนินงาน ไม่ว่าจะทางกฎหมาย สังคม เศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุข ความปลอดภัย โครงสร้างพื้นฐาน ฯลฯ ในหลายระดับเข้ามาช่วยแก้ปัญหาผู้สูงอายุในด้านต่างๆ มากขึ้นเพื่อดูแล เสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุ ที่สำคัญคือ โดยการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ ไม่ว่าจะออกกฎหมายใหม่หรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่มีอยู่ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีลักษณะเป็นกฎหมายกตัญญู และหากฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามจะนำไปสู่การลงโทษตามบทกำหนดโทษและ/หรือคำตัดสินของศาลยุติธรรมหรือองค์กรคณะในแต่ละประเทศ

เพื่อเสนอแนะในเชิงนโยบายและกฎหมาย คณะผู้วิจัยอ้างอิงถึงการจำแนกประเภทกฎหมายที่มีลักษณะกตัญญูของทั้ง 4 ประเทศ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้จำแนกออกเป็น 2 จำพวก คือ

1) จำพวกที่กำหนดให้มีการปฏิบัติตนและข้อห้ามในขอบเขตที่กว้างขวาง ซึ่งเน้นคุ้มครองสิทธิ ปกป้องชีวิตและทรัพย์สินของบิดามารดาและผู้สูงอายุ การให้ความเคารพ การดูแลเอาใจใส่ โดยเฉพาะความต้องการทางจิตใจ อุปการะเลี้ยงดูครอบคลุมความจำเป็นในการดำรงชีพ เช่น ใช้จ่าย 4 การเงิน การรักษาพยาบาล การดูแลสุขภาพ เป็นต้น ซึ่งปรากฏอยู่ในกฎหมายของฝรั่งเศสและจีน

2) จำพวกที่เน้นไปที่การให้เงินค่าอุปการะเลี้ยงดู ใช้จ่าย 4 การตรวจและรักษาพยาบาลเป็นสำคัญ ซึ่งปรากฏอยู่ในกฎหมายของประเทศสิงคโปร์และประเทศอินเดีย

ในบรรดากฎหมายที่มีลักษณะเป็นกฎหมายกตัญญูของ 4 ประเทศดังกล่าว สามารถสรุปความมุ่งหมายของกฎหมาย ดังนี้

1) มุ่งคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ของผู้สูงอายุโดยตรง รองลงมาคือ สถาบันครอบครัว

2) มุ่งสร้างการรับรู้สาธารณะ กระตุ้นเตือน และฟื้นฟูคุณธรรม ศีลธรรมของกตัญญูทศเวทิสังคม จึงเห็นได้ว่าในทางด้านบวกทั้งประเทศฝรั่งเศส ประเทศจีน ประเทศสิงคโปร์ และประเทศอินเดียมุ่งหมายที่จะรื้อฟื้นการดูแลเอาใจใส่พ่อแม่ผู้สูงอายุหรืออ้างไว้ซึ่งความสัมพันธ์ของพ่อแม่และลูก โดยมีข้อสังเกตว่าเมื่อมีการปฏิบัติตนที่ดีด้วยกตัญญูทศเวทิต่อผู้สูงอายุ เทียบเท่าได้กับการที่ภาครัฐทุ่มเงินและทรัพยากรไปเพื่อให้บริการหรือจัดสวัสดิการคุณภาพสูงให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยเชิงปริมาณในเรื่องปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมความกตัญญู ด้านค่านิยมการดูแลผู้สูงอายุ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.09$, $SD = 0.61$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า ความเชื่อ/คำสอนทางศาสนา มีอิทธิพลต่อท่านเป็นอย่างยิ่งในเรื่องของความกตัญญู ($\bar{X} = 4.27$, $SD = 0.75$) ท่านมีความเต็มใจเป็นอย่างยิ่งในการดูแลผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 4.26$, $SD = 0.75$) บรรทัดฐานหรือแนวปฏิบัติทางสังคมมีอิทธิพลต่อท่านเป็นอย่างยิ่งในเรื่องของความกตัญญู ($\bar{X} = 4.13$, $SD = 0.72$) และข้อบังคับ/บทลงโทษทางกฎหมาย มีอิทธิพลต่อท่านเป็นอย่างยิ่งในเรื่องของความกตัญญู ($\bar{X} = 3.72$, $SD = 0.93$) มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

3) มุ่งไปในเชิงปลูกจิตสำนึกหรือฟื้นฟูจิตใจ (ส่วนบุคคล ครอบครัว) และให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุตรและผู้อื่นซึ่งอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย มากกว่าการลงโทษให้สาสมกับการกระทำผิดหรือการฝ่าฝืนกฎหมาย โดยเป็นการใช้ลักษณะความเป็นกฎหมายมาเป็นเครื่องมือควบคุมพฤติกรรม ทั้งในลักษณะของการกระทำและงดเว้นกระทำตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 2 (2558) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ในสังคมไทยนั้นครอบครัวเป็นสถาบันหลักที่ทำหน้าที่ดูแลปกป้องและตอบสนองความสุขแก่ผู้สูงอายุทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและสังคม รวมทั้งเป็นสถาบันที่ผู้สูงอายุต้องการจะพึ่งพิงจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป รูปแบบและขนาดของครัวเรือนเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผู้สูงอายุได้รับการเกื้อหนุนจากครอบครัวน้อยลง ในขณะที่เดียวกันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นล้วนแต่ทำให้ครอบครัวอ่อนแอลง ไม่สามารถรับกับบทบาทที่คาดหวังได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเพิ่มขีดความสามารถในด้านต่างๆ ให้ครอบครัวทำหน้าที่ตามที่ผู้สูงอายุคาดหวังได้ อย่างไรก็ตามความเข้มแข็งของครอบครัวมิได้เกิดจากความสามารถของครอบครัวเพียงลำพัง แต่ต้องมีการผสมผสานระหว่างชุมชนและสังคมด้วย ดังนั้นจึงควรรักษาองค์ความรู้ที่ดำเนินการโดยผ่านการพิจารณาอย่างเป็นระบบและคำนึงถึงการดูแลผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพมาเป็นตัวอย่างในการสร้างแนวคิด แนวทางต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความตระหนักในประเด็นปัญหา การพัฒนาที่ครอบคลุมไปในส่วนของการพัฒนาให้ประชาชนในประเทศไทยมีความรู้ ก่อให้เกิดความสามัคคีร่วมมือ

ร่วมใจในการสร้างสังคมที่มีฐานแห่งความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจมีความเข้าใจและมีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน การหาแนวทางการจัดการระบบการดูแลทางสังคมและระบบการดูแลระยะยาว รวมทั้งเครือข่ายทางสังคมในการช่วยเหลือดูแลผู้สูงอายุและผู้ที่กำลังที่จะเข้าสู่วัยสูงอายุให้มีสุขภาพแข็งแรง มีความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีสอดคล้องกับสถานการณ์ผู้สูงอายุในปัจจุบันและอนาคต

จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า บทบัญญัติที่มีลักษณะเป็นกฎหมายกัตถุญญของประเทศจีนซึ่งได้แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเฉพาะที่มีอยู่ มีความโดดเด่นและชัดเจนในแง่ของการคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ผู้สูงอายุ โดยกำหนดไว้เป็นข้อกำหนดให้ปฏิบัติตนและข้อห้ามสำหรับผู้ที่อยู่ในบังคับกฎหมาย รักษาสถาบันครอบครัว ส่งเสริมค่านิยมที่ดีของคนจีนที่มีมาแต่ยุคสมัยอดีต เน้นบทบาทหน้าที่ การมีส่วนร่วมและการปฏิบัติตนของบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ โดยมีรายละเอียดในหลายด้านหลายประเด็นของชีวิตผู้สูงอายุ อันที่จริงแล้วกฎหมายนี้ไม่ได้มีบทกำหนดโทษไว้ชัดเจน แต่ให้อำนาจศาลใช้ดุลยพินิจในทางแพ่งเพื่อพิจารณาตัดสินและใช้มาตรการลงโทษตามความเหมาะสม เช่น ศาลมีคำสั่งให้ไปเยี่ยมเยียนมารดาอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้งและในวันหยุดราชการ

โดยหลังจากการบังคับใช้กฎหมายกัตถุญญใน 4 ประเทศ เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ในทุกประเทศ ซึ่งสรุปได้ว่าเป็นเรื่องของศีลธรรม ความสำนึก อารมณ์ความรู้สึกทางจิตใจส่วนบุคคลของตัวเองมากกว่า ประเด็นสัมพันธภาพในครอบครัว ความไม่ชัดเจนหรือความคลุมเครือของกฎหมาย กลไกบังคับใช้กฎหมายอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิผล ข้อจำกัดการให้ของบุตรตามสภาพสังคมและสภาพครอบครัวที่เปลี่ยนไป อย่างไรก็ตาม กฎหมายคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ผู้สูงอายุของประเทศจีนอาจเป็นแนวทางสำหรับการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายผู้สูงอายุ แผนปฏิบัติการต่าง ๆ รวมถึงการพัฒนากฎหมายอันมีลักษณะเป็นกฎหมายกัตถุญญของประเทศไทยได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่เห็นว่าควรมีกฎหมายที่มีข้อกำหนดให้ปฏิบัติตามและมีบทลงโทษ เป็นประโยชน์มากกว่า

จากการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนากฎหมายกัตถุญญในบริบทสังคมไทยปัจจุบันใน 4 ประเด็น คณะผู้วิจัยพบว่า

1) สวัสดิการภาครัฐสำหรับผู้สูงอายุ

จากที่ภาครัฐจัดให้มีสวัสดิการต่างๆ เพื่อผู้สูงอายุซึ่งดูเหมือนว่ามีมากมายและครอบคลุม แต่พบว่า การจัดสวัสดิการของภาครัฐสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทยนั้นยังคงไม่เพียงพอ ที่สำคัญคือความต้องการการดูแลเอาใจใส่และเลี้ยงดูจากบุตรและคนในครอบครัวเป็นเรื่องทางจิตใจ ความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทร อันที่จริงแล้วไม่อาจทดแทนได้ด้วยสวัสดิการของภาครัฐ นอกจากนี้ในสถานการณ์ปัจจุบันเป็นเรื่องที่ยากในการจัดสวัสดิการภาครัฐสำหรับผู้สูงอายุให้เพียงพอและทั่วถึงทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศเพราะต้องใช้เงินงบประมาณ ทรัพยากร และบุคลากรเพิ่มมากขึ้นและเป็นจำนวนมหาศาล โดยไม่อาจแน่ใจได้ว่าภาครัฐจะมีสวัสดิการให้และผู้สูงอายุจะได้รับสวัสดิการอย่างทั่วถึง เพียงพอ และเป็นธรรมตลอดไปหรือไม่ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์คณะผู้เชี่ยวชาญที่เห็นว่าสวัสดิการและการสงเคราะห์ให้แก่ผู้สูงอายุปัจจุบันยังมีความจำเป็น ทั้งเบี้ยยังชีพ การรักษาพยาบาล ส่วนลดค่าโดยสาร และอยากให้มีกองทุนเกี่ยวกับผู้สูงอายุอื่น ๆ เพิ่มขึ้นไปอีก หรือออกเป็นกฎหมายประกันสุขภาพ โดยอาจจะเน้นผู้สูงอายุในชนบท และการจัดให้มีสวัสดิการและการสงเคราะห์แก่ผู้สูงอายุที่มีอยู่ในปัจจุบันยังไม่เพียงพอ เนื่องจากปัจจัยหลาย

อย่าง เช่น สัดส่วนของสูงอายุที่สูงขึ้น วิถีชีวิตของคนในสังคม ภาระทางเศรษฐกิจ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และค่าครองชีพที่สูงขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้ไม่สามารถจัดสรรสวัสดิการให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมแก่ผู้สูงอายุได้อย่างทั่วถึง

2) แนวทางที่มุ่งเน้นให้ครอบครัวเกื้อหนุนดูแลผู้สูงอายุ

จากเงินงบประมาณ ทรัพยากร และบุคลากรเพิ่มมากขึ้นและเป็นจำนวนมากในการจัดสวัสดิการภาครัฐให้แก่ผู้สูงอายุอย่างเพียงพอและทั่วถึงทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศ แนวคิดลดการพึ่งพาสถาบันของรัฐ และจากการศึกษาพัฒนาการแนวทางการจัดการดูแลผู้สูงอายุของประเทศญี่ปุ่น หลายประเทศ รวมถึง 4 ประเทศที่หยิบยกมาศึกษาวิเคราะห์ มีแนวโน้มหันมามุ่งเน้นให้ครอบครัวเกื้อหนุนดูแลผู้สูงอายุ โดยยึดถือแนวทางบุตรและครอบครัวเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการดูแลเกื้อหนุนผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา ภาครัฐมีมาตรการสนับสนุนหรือมาตรการจูงใจทางภาษีให้แก่บุตรที่อุปการะเลี้ยงดูหรือทำประโยชน์ให้แก่ผู้สูงอายุ รวมทั้งมาตรการอื่นๆ ที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุพึ่งตนเองมากขึ้น อาทิเช่น โครงการการออกกำลังกาย การดูแลสุขภาพเพื่อป้องกันโรคและภาวะพึ่งพิง พัฒนาคุณภาพการดูแลผู้สูงอายุ ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมช่วยดูแลผู้สูงอายุเนื่องจากข้อจำกัดและความสามารถของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์คณะผู้เชี่ยวชาญที่เห็นว่าคนในครอบครัวควรเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุเป็นลำดับต้น ๆ ควรสร้างหรือปลูกฝังให้เป็นวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดความตระหนัก และมีทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับเรื่องนี้ หรืออาจจะมีการจัดตั้งหน่วยงาน สถาบัน องค์กร ศูนย์พัฒนาฯ เพื่อเป็นจุดศูนย์กลาง มีบุคลากรให้ความช่วยเหลือ คอยให้คำแนะนำ และให้ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ และลูกหลานต้องให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ซึ่งบุคลากรที่ทำงานในด้านนี้ต้องเป็นคนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย และบริหารจัดการให้เป็นระบบ เพื่อการดำเนินงานระยะยาวต่อไปในอนาคต

ในแนวทางนี้จะมีประสิทธิผลเมื่อหนุนเสริมด้วยมาตรการปลูกจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ มีส่วนร่วมในการดูแลรับผิดชอบผู้สูงอายุในครอบครัวและชุมชน ส่งเสริมให้มีกิจกรรมสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับคนทุกวัย ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้อยู่กับครอบครัวให้นานที่สุดโดยการส่งเสริมค่านิยมการอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุ ส่งเสริมสมาชิกในครอบครัวและผู้ดูแลให้มีศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งปรากฏอยู่แล้วในยุทธศาสตร์ที่ 2 (พ.ศ.2552) แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร

3) การแปลงค่านิยมกตัญญูกตเวทีไปเป็นกฎหมายกตัญญูที่มีลักษณะบังคับและใช้มาตรการลงโทษ

ประเทศจีนเลือกใช้มาตรการทางกฎหมายโดยการออกกฎหมายคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ของผู้สูงอายุเป็นเครื่องมือหลัก เช่นเดียวกับประเทศฝรั่งเศส ประเทศสิงคโปร์ และประเทศอินเดียซึ่งมีกฎหมายมีลักษณะเป็นกฎหมายกตัญญู กฎหมายนี้ของประเทศจีนไม่ได้ออกมาเพื่อบังคับแต่ในเรื่องศีลธรรม ไม่ได้เป็นกฎหมายกตัญญูแต่อย่างเดียว อาทิเช่น บังคับให้เยี่ยมเยียนผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา แต่ต้องการแก้ไขปัญหาสังคมให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข ซึ่งโดยทั่วไปการแก้ปัญหาโดยการออกกฎหมายบังเกิดผลตามความมุ่งหมายได้รวดเร็วกว่าการปล่อยให้ศีลธรรมทำหน้าที่ไปตามลำพังซึ่งต้องใช้เวลานาน

จากค่านิยมกตัญญูทเวทีในลักษณะของการเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดานำไปสู่การบัญญัติให้สิทธิลาหยุดงาน ซึ่งกฎหมายจีนมีข้อกำหนดให้ทั้งบุตร คนในครอบครัว และนายจ้างปฏิบัติตาม จากที่วิพากษ์วิจารณ์ว่า กฎหมายไม่ชัดเจน นอกจากนี้คณะผู้วิจัยมองว่ามีสิ่งใดมาพิสูจน์หรือยืนยันว่าได้มีการเยี่ยมเยียนจริง หากพ่อแม่ที่เป็นผู้สูงอายุไม่ได้เจ็บป่วย มีหลักฐานการรักษาพยาบาลถึงขั้นติดบ้าน ติดเตียง เพราะในสังคมย่อมมีคนประเภทที่อาจไม่ได้มีความสำนึก หรือเข้าใจวัตถุประสงค์ของการออกกฎหมาย และพยายามอาศัยโอกาส ช่องทางให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง หากไม่ได้ไปเยี่ยมเยียนจริงแต่ไปทำกิจกรรมอย่างอื่น ส่งผลให้เสียงาน เสียเวลา และเสียประโยชน์ทั้งส่วนของงานและการเยี่ยมเยียนพ่อแม่ที่เป็นผู้สูงอายุ หากมีการบังคับให้แสดงหลักฐานหรือสิ่งยืนยันอย่างอื่น ผู้คนก็ย่อมรู้สึกว่าคุณบังคับ ถูกตรวจสอบในเรื่องที่เป็นเรื่องหน้าที่ทางศีลธรรม หรือสำนึกความสำนึกกตัญญูโดยแท้ ดังนั้นจึงยากที่จะนำไปสู่การปฏิบัติตามกฎหมายในความเป็นจริง และยากที่จะบังคับใช้กฎหมาย

การนำเอาศีลธรรมมาแปลงเป็นกฎหมาย หรือการหลอมรวมศีลธรรมเข้าไปในกฎหมายไทยนั้นมียุแล้ว ซึ่งศีลธรรมเป็นที่มาหนึ่งของกฎหมาย กฎหมายแยกจากศีลธรรมโดยเด็ดขาดไม่ได้ ไม่ว่าจะกฎหมายจะได้มีข้อกำหนดให้มีสภาพบังคับควบคุมพฤติกรรมของคนเช่นเดียวกับศีลธรรม หรือไม่ได้อีกมีข้อกำหนดเป็นสภาพบังคับไว้ในกฎหมายก็ตาม ซึ่งเป็นเรื่องไม่ผิดกฎหมายแต่ผิดศีลธรรม อาทิเช่น การเป็นซุกกับสามีคนอื่น เป็นต้น แม้ว่าประเทศไทยยังไม่ได้มีกฎหมายลักษณะกตัญญูเป็นเครื่องมือหลัก ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้กำหนดให้บุตรจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา (รวมถึงผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา) ยังคงบังคับใช้ได้อยู่ตามปกติธรรมดา แม้ว่าจะไม่ได้มีบทกำหนดโทษโดยเฉพาะไว้ เมื่อฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตาม ศาลสามารถปรับใช้กับกฎหมายในส่วนอื่นเพื่อให้มีสภาพบังคับและการลงโทษที่เหมาะสมตามพฤติการณ์ นอกจากนี้พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 ได้รับรองสิทธิ มีกลไกคุ้มครอง ส่งเสริม สนับสนุน และสงเคราะห์ผู้สูงอายุ (รวมถึงผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา) แม้ว่าอยู่บนพื้นฐานของสังคมสงเคราะห์ การรับสวัสดิการจากภาครัฐมากกว่าการรับรองและคุ้มครองสิทธิพื้นฐานอื่น ๆ ที่สำคัญและจำเป็น และยังมีประสิทธิผลเท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์คณะผู้เชี่ยวชาญชี้ให้เห็นว่าการมีบทบัญญัติ/มาตรการที่ส่งเสริมหรือยกระดับกตัญญูทเวทีเพื่อเป็นหลักประกันทางสังคม กตัญญูทเวทีเพื่อผู้สูงอายุเป็นไปได้มากกว่าการออกกฎหมายกตัญญูโดยเฉพาะ โดยไปแทรกอยู่ในกฎหมายที่มีอยู่ ในลักษณะสร้างแรงจูงใจหรือเสริมแรงจะเป็นประโยชน์มากกว่าการมีกฎหมายที่มีข้อกำหนดให้ปฏิบัติตามและมีบทลงโทษ

สิ่งที่เป็นอุปสรรคหรือปัญหาต่อการพัฒนานโยบาย กฎหมายด้านการให้การดูแลช่วยเหลือ และเป็นหลักประกันทางสังคมแก่ผู้สูงอายุ คือ ความต่อเนื่องทางนโยบาย และขาดการดำเนินการอย่างจริงจัง จึงควรมีการบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ และข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ยังเข้าไม่ถึงท้องถิ่น และชุมชนที่มีผู้สูงอายุอาศัยอยู่

สิ่งที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนานโยบาย กฎหมายด้านการให้การดูแลช่วยเหลือ และเป็นหลักประกันทางสังคมที่ดีและยั่งยืนแก่ผู้สูงอายุ คือ ค่านิยมที่พึงตนเองและความตั้งใจของภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน ต้องมีค่านิยมที่ถูกต้อง มีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับผู้สูงอายุ มีใจขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลเพียงอย่างเดียว ต้องกระตุ้นให้ทุกฝ่ายให้ความสำคัญ มีทัศนคติที่ดี

เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นาริรัตน์ จิตรมนตรี และ สาวิตรี ทยานศิลป์ (2552) ผลการวิจัยพบว่า ถึงแม้ว่าประเทศไทยได้มีการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในหลายรูปแบบ ในขณะเดียวกันก็ยังพบปัญหาและอุปสรรคในการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุไทย คือ แนวคิดในการบริการเชิงสงเคราะห์ระดับรายบุคคล ไม่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้แก่ผู้สูงอายุ ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และการจัดให้ผู้สูงอายุอยู่แยกจากครอบครัวทำให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตไม่ดีและมีความรู้สึกว่าเหงา

4) แนวทางของการมีบทบาท/มาตรการที่ส่งเสริมกตัญญูทวดเพื่อผู้สูงอายุ

คณะผู้วิจัยเห็นว่า การมีบทบาท/มาตรการที่ส่งเสริมกตัญญูทวดเพื่อผู้สูงอายุเป็นไปได้มากกว่าการออกกฎหมายกตัญญูโดยเฉพาะ คณะผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเป็นบทบาท/มาตรการที่ส่งเสริมกตัญญูทวดที่ต่อผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดาที่แทรกอยู่ในกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ตามบทนิยามในงานวิจัยนี้ เป็นกฎหมายหรือบทบัญญัติที่ส่งเสริมกตัญญูทวด (Filial Piety) การปฏิบัติตนของบุตรและบุตรบุญธรรมโดยเคารพ ดูแลเอาใจใส่ทั้งร่างกายและจิตใจ อุปการะเลี้ยงดู ให้ปัจจัย 4 และสิ่งจำเป็นอื่นในการดำรงชีพ การรักษาพยาบาล คุ้มครองสิทธิ ไม่ทอดทิ้ง ไม่กระทำรุนแรงต่อผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา บิดามารดาบุญธรรมที่ให้การอุปการะเลี้ยงดูมา นอกเหนือจากสวัสดิการสังคมและการสงเคราะห์ของภาครัฐ โดยมีมาตรการจูงใจและสนับสนุน มาตรการเชิงแก้ไขฟื้นฟูตามพฤติกรรมแล้วแต่กรณี” โดยการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่มีอยู่แล้วและเกี่ยวข้อง

ก. พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 (รวมถึงแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ.2553)

(1) สิทธิผู้สูงอายุ

การรับรองสิทธิผู้สูงอายุในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 ยังไม่ใช่สิทธิที่ได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนอย่างแท้จริง เนื่องจากไม่ครอบคลุมรอบด้าน ไม่ชัดเจนเพียงพอในส่วนของสิทธิพื้นฐานของความเป็นคนสูงวัย คุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ ข้อปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุเกี่ยวข้องกับค่านิยมกตัญญูทวดที่ ไม่ว่าจะเพิ่มเติมหรือแก้ไขเพิ่มเติมสิทธิผู้สูงอายุ (รวมถึงผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา) ที่ผ่านมามีจำกัดอยู่เพียงรองรับมาตรการให้เงินช่วยเหลือเพื่อการยังชีพแก่ผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย พร้อมกับหาแหล่งเงินเข้ากองทุนผู้สูงอายุ คณะผู้วิจัยเห็นว่า หากมีการรับรองสิทธิให้ผู้สูงอายุมีสิทธิมากขึ้นและกำหนดให้เป็นหน้าที่ของภาครัฐที่ต้องตอบสนองตามสิทธิร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเช่นเดียวกับสิทธิเด็ก สิทธิคนพิการ สิทธิแรงงาน ฯลฯ โดยไม่ต้องกังวลว่าจะมีการเรียกร้องสิทธิเกินขอบเขต จะเป็นการยกระดับมาตรฐานของสิทธิให้สูงขึ้น จะส่งผลให้ผู้สูงอายุได้รับการรับรองสิทธิหรือหลักประกันตามกฎหมายมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่เห็นว่าสิ่งที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนา นโยบาย กฎหมายด้านการให้การดูแล ช่วยเหลือ และเป็นหลักประกันทางสังคมที่ดีและยั่งยืนแก่ผู้สูงอายุ คือ ค่านิยมที่พึ่งตนเองและความตั้งใจของภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็ภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน ต้องมีค่านิยมที่ถูกต้อง มีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับผู้สูงอายุ มิใช่ขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลเพียงอย่างเดียว ต้องกระตุ้นให้ทุกฝ่ายให้ความสำคัญ มีทัศนคติที่ดี เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ และประโยชน์ทั้งบุตร คนวัยทำงาน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน บุคคล และกิจการที่เกี่ยวข้อง ศูนย์และชมรมต่างๆ ต้องเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ พัฒนาไปตามความต้องการของผู้สูงอายุ ต้องมีนวัตกรรมใหม่ๆ เข้ามาบริการผู้สูงอายุ ซึ่งผู้ที่ทำให้การสนับสนุน การดูแลผู้สูงอายุได้ดีที่สุดคือสถาบันครอบครัว

ขณะที่หน่วยงานภาครัฐจะต้องดำเนินการอย่างบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ

คณะผู้วิจัยชี้ให้เห็นการแก้ไขเพิ่มเติมโดยอาศัย 6 ข้อ โดยมาจากปฏิญญาผู้สูงอายุไทย 3 ข้อ คือ (1) คุณค่าของผู้สูงอายุตามวัฒนธรรมไทยที่เน้นความกตัญญูกตเวทีย* และความเอื้ออาทรต่อกันซึ่งพึงต้องมีการปลูกฝังให้สังคมตระหนักในค่านิยมนี้ (2) ได้รับความเคารพ ความเข้าใจ ความเอื้ออาทร การดูแลเอาใจใส่ การยอมรับบทบาทของกันและกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข (3) ได้รับการพิทักษ์และคุ้มครองให้พ้นจากการถูกทอดทิ้งและละเมิดสิทธิ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่สามารถพึ่งตนเองหรือครอบครัวได้และผู้พิการที่สูงอายุ นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นสิทธิผู้สูงอายุที่บัญญัติไว้ในกฎหมายคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ผู้สูงอายุของประเทศจีนที่อาจนำมาพิจารณาเพื่อการแก้ไขเพิ่มเติม 3 ข้อ คือ (4) การปฏิบัติตนด้วยความเคารพ ดูแล และเอาใจใส่ผู้สูงอายุ (5) บุตรและผู้อื่นที่มีหน้าที่ตามกฎหมายในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูผู้สูงอายุในทางเศรษฐกิจ ดูแลการดำรงชีวิตประจำวันและสภาพจิตใจและรวมทั้งใส่ใจต่อความต้องการพิเศษของผู้สูงอายุ (6) ผู้สูงอายุมีสิทธิเรียกร้อง ฟ้องคดีต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและศาลคุ้มครองผู้สูงอายุไม่ให้ถูกทำร้าย ละเมิดสิทธิ เลือกปฏิบัติ ทอดทิ้ง โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่สามารถพึ่งตนเองหรือครอบครัวได้ ผู้พิการที่สูงอายุ หรือมีความต้องการพิเศษอื่นๆ และหากไม่มีเงินเพียงพอเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี อาจขอผิดผ่อนหรือขอยกเว้นการเสียค่าใช้จ่ายหรือค่าธรรมเนียมได้

(2) บทบาทของคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติและกรมกิจการผู้สูงอายุ

ตามที่ได้เห็นว่าควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายแบบยกเครื่องเพื่อยกระดับให้เป็นกฎหมายที่รับรองและคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ของผู้สูงอายุ และเป็นหลักประกันทางสังคมให้กับผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติและกรมกิจการผู้สูงอายุพึงต้องพิจารณาทบทวนอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายนี้ และอาจมีการแก้ไขเพิ่มเติมอำนาจหน้าที่ให้ครอบคลุมรอบด้านและชัดเจนเพื่อให้มีบทบาท การปฏิบัติงานตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติและส่วนที่แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายนี้ต่อไป อาทิเช่น ส่งเสริมและสนับสนุนแนวทางที่มุ่งเน้นให้ครอบครัวเกื้อหนุนดูแลผู้สูงอายุ มิใช่เพียงให้สถาบันครอบครัว (บุตรและคนในครอบครัว) ได้มีส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุ ปรับเปลี่ยนบทบาทและการดำเนินงานให้สอดคล้องกับสิทธิผู้สูงอายุที่ได้เสนอให้แก้ไขเพิ่มเติม ยุทธศาสตร์และมาตรการในแผนผู้สูงอายุฯซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ คณะผู้เชี่ยวชาญที่เห็นว่า การออกกฎหมายกตัญญูสำหรับผู้สูงอายุ ระดับท้องถิ่นและชุมชนต้องมีบทบาทสำคัญในการปฏิบัติตามกฎหมาย รวมถึงมีส่วนร่วมในการเสนอข้อกฎหมาย เนื่องจากมีความใกล้ชิดกับผู้สูงอายุมากที่สุด

(3) ผู้อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย

นอกเหนือจากบุตรที่เป็นผู้ใหญ่แล้วยังมีผู้ที่อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายอีก ได้แก่ บุคคลที่เป็นผู้ใหญ่ที่เป็นหลาน บุตรเขย (*กฎหมายแพ่งฝรั่งเศส*) บุคคลอื่นที่มีหน้าที่ตามกฎหมายในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุ สามภริยาของบุคคลข้างต้นต้องช่วยปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย นายจ้าง (*กฎหมายจีน*) บุตรนอกสมรสหรือบุตรบุญธรรม บุตรเลี้ยง (*กฎหมายสิงคโปร์*) ญาติในกรณีไม่มีบุตร (*กฎหมายอินเดีย*) ดังนั้นจึงเป็นข้อพิจารณาว่าในแต่ละข้อปฏิบัติตนและข้อห้ามมิให้กระทำ

ต่อผู้สูงอายุจะขยายผู้อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายให้ครอบคลุมบุคคลใดบ้างในบรรดาบุคคลดังกล่าวข้างต้น เพื่อนำไปแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในส่วนของบิดามารดาและบุตร และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 ต่อไป

(4) บทกำหนดโทษ

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 ไม่มีบทกำหนดโทษเมื่อมีการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย ตามเจตนารมณ์ตั้งแต่แรกเริ่มที่ไม่ได้มุ่งบังคับใช้กฎหมายโดยใช้มาตรการลงโทษ แต่การที่กฎหมายนี้ใช้มานานพอสมควรแล้ว เกิดความเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคมมากมาย การมีบทกำหนดโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามอาจมีความจำเป็น ซึ่งบทกำหนดโทษนี้อาศัยหลักคิดของการไม่มีเจตนาชั่วร้ายหรือไม่ได้มุ่งลงโทษทางอาญาอย่างรุนแรง มีโทษทางปกครองและในแนวทางของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพราะเป็นเรื่องของการปฏิบัติต่อมนุษย์ ผู้สูงอายุ คนในครอบครัว และผู้อยู่ภายใต้บังคับกฎหมาย เพียงแต่มุ่งป้องปราม แก้ไขหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์คณะผู้เชี่ยวชาญที่เห็นว่าควรมีกฎหมายที่มีข้อกำหนดให้ปฏิบัติตามและมีบทลงโทษ เป็นประโยชน์มากกว่า

ข. พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2553

กฎหมายนี้ให้อำนาจศาลในการรับคดีในลักษณะนี้และพิจารณาคัดสินให้หรือไม่ให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูเพียงใดก็ได้ตามพฤติการณ์แห่งกรณี เป็นคดีแพ่งที่ฟ้องหรือร้องขอต่อศาลซึ่งจะต้องบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (คดีครอบครัว) คณะผู้วิจัยเห็นว่า นอกจากคดีเรียกร้องค่าอุปการะเลี้ยงดูแล้วยังรวมถึงการฟ้องคดีหรือร้องขอตามบัญญัติให้บุตรมีหน้าที่ต่อบิดามารดา คือ **“บุตรจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา”** ที่ผ่านมาไม่มีบทบัญญัติกฎหมายหรือมาตรการทางกฎหมายใช้บังคับได้เมื่อบุตรหรือผู้ที่มีหน้าที่ตามกฎหมายไม่ดูแลเอาใจใส่ ไม่อุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา (รวมถึงผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา) ซึ่งมีพฤติการณ์ไม่ถึงขั้นลักษณะการกระทำและเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในบทบัญญัติของกฎหมายแล้ว โดยในกรอบการศึกษาวิจัยนี้ เมื่อเกิดพฤติการณ์ไม่ดูแลเอาใจใส่ ไม่อุปการะเลี้ยงดูเป็นอาชญากรรม และส่งผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจอย่างมากต่อผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา ซึ่งในทางกฎหมายต้องพิสูจน์ให้เห็นเป็นรูปธรรม อาทิเช่น ทำร้ายร่างกายหรือใช้ความรุนแรงเป็นอาชญากรรม ค่าทอนในเชิงอาชญากรรมร้าย หมิ่นประมาท กระทำการอันเป็นปฏิปักษ์ต่อการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว เป็นต้น

นอกจากเข้าสู่วิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวแล้วอาจเน้นให้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มากขึ้น นำวิธีการที่มุ่งการสร้างความสำเร็จ ปรับทัศนคติ ปลุกจิตสำนึก เปลี่ยนพฤติกรรม เช่น การให้คำปรึกษาโดยผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุและครอบครัว การประนีประนอมหรือไกล่เกลี่ยโดยสมาชิกในครอบครัวที่ใกล้ชิดหรือผู้ที่ได้รับความไว้วางใจ การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุและครอบครัว การใช้อาสาสมัครคุมประพฤติ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฉัตรสุมน พงศ์ภิรมย์ (2558) ได้ชี้ให้เห็นว่า ในส่วนของแผนปฏิบัติการนานาชาติเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ปี ค.ศ. 2002 สมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ นโยบาย และการปฏิบัติในทุกระดับ ทุกภาคส่วน เพื่อผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21 จะได้ใช้

ศักยภาพของตนเต็มที่ เป้าหมายของแผนปฏิบัติการนานาชาติ ฯ คือการสร้างความมั่นใจว่าทุกคนในทุกแห่งหนจะเข้าสู่วัยสูงอายุอย่างมั่นคง มีเกียรติ และมีส่วนร่วมในสังคมตนเองในฐานะราษฎรด้วยสิทธิเต็มที่ทุกประการในส่วนของพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ซึ่งกำหนดให้ผู้สูงอายุมีสิทธิที่ได้รับการคุ้มครอง ส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น บริการสุขภาพ บริการด้านสังคม การช่วยเหลือหรือยกเว้นค่าบริการสาธารณะต่างๆ การได้รับการสงเคราะห์ในด้านที่อยู่อาศัย เบี้ยยังชีพ เป็นต้น มีการลดหย่อนด้านภาษีให้กับผู้บริจาคเงินหรือทรัพย์สินแก่กองทุน รวมทั้งการลดหย่อนภาษีให้กับผู้ประกอบการบุพการี จากกฎหมายสู่การจัดการดูแลผู้สูงอายุ มีกลไกการพัฒนานโยบายสำหรับผู้สูงอายุของ 3 ระดับ คือ 1) ในระดับชาติ มีคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติที่สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2549 ตามแนวทางการพัฒนานโยบายแบบบูรณาการระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง 2) ในระดับกระทรวง กระทรวงที่เป็นหลักในการจัดบริการสำหรับผู้สูงอายุคือ กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์ และ 3) ในระดับปฏิบัติการ หน่วยงานส่วนภูมิภาคพัฒนาบริการตามกรอบและการสนับสนุนวิชาการ จากหน่วยงานส่วนกลาง ภาพรวมจากกฎหมายสู่การจัดการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุต้องทำแบบองค์รวม และบูรณาการทั้งในมิติด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง การจัดการความเข้มแข็งชุมชนให้เอื้อต่อการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยส่งเสริมและพัฒนาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุ

สอดคล้องกับงานวิจัยของ มัลลิกา มัติโก และคณะ (2542) ผลการวิจัยพบว่า ความคาดหวังของผู้สูงอายุต่อบทบาทของบุตร หลาน ในด้านการดูแลเอาใจใส่จากบุตรหลานนั้นเป็น ความคาดหวังของผู้สูงอายุในบั้นปลายชีวิต คือ การให้บุตรหลานดูแลเอาใจใส่ ไม่ทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง การได้รับการปฏิบัติด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย เงิน และการหมั่นมาเยี่ยมผู้สูงอายุบ่อยๆ และการดูแลในยามเจ็บป่วย ส่วนในด้านการให้บุตรเคารพเชื่อฟังนั้น ได้แก่ หากเห็นผู้สูงอายุก็ควรยกมือไหว้ ทักทาย ถามทุกข์สุข มีน้ำใจให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุ และความคาดหวังให้เป็นคนดี ตั้งใจทำงาน ตั้งใจเรียนหนังสือ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข และรู้จักเก็บเงินใช้ในยามแก่ชรา และสอดคล้องกับ ผลการวิจัยของ ศันสนีย์ จันทรอำណภาพ (2542) ซึ่งพบว่า บิดามารดาส่วนใหญ่ยังคงคาดหวังว่าจะสามารถพึ่งพิงบุตรได้ภายหลังเกษียณทั้งด้านการเงิน ด้านการดูแลยามเจ็บป่วย และด้านจิตใจและสังคม นอกจากนี้บิดามารดาที่คาดหวังพึ่งพิงบุตรได้บ้างหรือแทบไม่ได้เลยนั้น ส่วนใหญ่ก็จะสามารถคาดหวังพึ่งพิงคนอื่นได้ แสดงให้เห็นว่าบิดามารดาในกลุ่มตัวอย่างวิจัยนี้ไม่ได้มีแนวโน้มที่จะถูกทอดทิ้ง ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อคาดหวังว่าจะสามารถพึ่งพิงบุตรได้ภายหลังเกษียณทั้งด้านการเงิน ด้านการดูแลยามเจ็บป่วย และด้านจิตใจและสังคม ได้แก่ ความถี่ในการปฏิสังสรรค์ระหว่างบิดามารดากับบุตร ฐานะทางการเงินของบุตร ระดับการยึดมั่นในบรรทัดฐานแห่งการตอบแทนกลับคืนของบุตร ระดับการยึดมั่นในบรรทัดฐานแห่งความเป็นธรรมในการแลกเปลี่ยนของบุตร และระดับการสูญเสียอำนาจของบิดามารดา เป็นต้น

คณะผู้วิจัยมีความเห็นว่าการมีบทบาทบัญญัติ/มาตรการที่ส่งเสริมหรือยกระดับกตัญญูทเวทิต เพื่อเป็นหลักประกันทางสังคม กตัญญูทเวทิตเพื่อผู้สูงอายุเป็นไปได้มากกว่าการออกกฎหมายกตัญญู โดยเฉพาะ โดยไปแทรกอยู่ในกฎหมายที่มีอยู่ดังกล่าวข้างต้น ในลักษณะสร้างแรงจูงใจหรือเสริมแรง จะเป็นประโยชน์มากกว่าการมีกฎหมายที่มีข้อกำหนดให้ปฏิบัติตามและมีบทลงโทษ โดยรัฐต้องทำหน้าที่สนับสนุน รมรงค์ สร้างจิตสำนึก สร้างสัมพันธ์ที่ดี ภายในครอบครัวนำไปสู่การดูแลที่ดี สร้าง

วัฒนธรรมให้ลูกหลานและคนในครอบครัวมีความกตัญญูมากขึ้น มีความรับผิดชอบดูแลผู้สูงอายุ รวมถึงสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานให้แก่องค์กร บุคคลที่อยู่แวดล้อมผู้สูงอายุให้เกิดการอุปการะดูแลเอาใจใส่ต่อไป

สรุปข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์

1. ควรปรับเปลี่ยนโครงสร้าง เนื้อหา และทิศทางของพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 เพื่อยกระดับให้เป็นกฎหมายที่รับรองและคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ของผู้สูงอายุ และเป็นหลักประกันทางสังคมให้กับผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้กรมกิจการผู้สูงอายุ มีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการเสนอความเห็นและข้อสังเกตต่อคณะรัฐมนตรีให้แก่กฎหมายนี้

2. เสนอให้แก้ไขเพิ่มเติมสิทธิผู้สูงอายุพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 โดยมุ่งเน้นคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ การดูแลเกื้อหนุน/รับผิดชอบผู้สูงอายุในครอบครัว ซึ่งเน้นความกตัญญูต่อกันและความเอื้ออาทรต่อกัน การส่งเสริมค่านิยมการอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุ สร้างและรักษาสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว คุ้มครองผู้สูงอายุไม่ให้ถูกทำร้าย ละเมิดสิทธิ เลือกรูปแบบ ทอดทิ้ง โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่สามารถพึ่งตนเองหรือครอบครัวได้ ผู้พิการที่สูงอายุ หรือมีความต้องการพิเศษอื่นๆ การเรียกร้องสิทธิและประโยชน์ของผู้สูงอายุเมื่อได้รับอันตรายหรือความเสียหายจากพฤติกรรมข้างต้น

3. คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติและกรมกิจการผู้สูงอายุพิจารณาทบทวนอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 และอาจมีการแก้ไขเพิ่มเติมอำนาจหน้าที่ให้ครอบคลุมรอบด้านและชัดเจนเพื่อให้มีบทบาท การปฏิบัติงานตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติและส่วนที่แก้ไขเพิ่มเติมของกฎหมายนี้ต่อไป

4. ขยายขอบเขตผู้อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายตามที่เหมาะสม ได้แก่ หลาน บุตรเขย บุคคลอื่นที่มีหน้าที่ตามกฎหมายในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุ สามีภริยาของบุคคลข้างต้น บุตรนอกสมรส หรือบุตรบุญธรรม บุตรเลี้ยงในแต่ละข้อปฏิบัติตนและข้อห้ามมิให้กระทำต่อผู้สูงอายุ ในการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในส่วนของบิดามารดาและบุตร และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ต่อไป

5. มีบทกำหนดโทษหรือใช้มาตรการลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ที่เสนอให้แก้ไขเพิ่มเติม และประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในลักษณะโทษทางปกครองและแนวทางของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยมุ่งป้องปรามปลุกจิตสำนึก แก้ไขหรือปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมมากกว่า โดยเฉพาะพฤติกรรมไม่ดูแลเอาใจใส่ ไม่อุปการะเลี้ยงดูเป็นอาจิมและส่งผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจอย่างมากต่อผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดาซึ่งไม่ถึงขั้นประพฤติน่ารุณ (เหตุของการถอนคืนการให้) และทอดทิ้งคนชรา (ความผิดและมีโทษทางอาญา) ซึ่งต้องมีการกำหนดลักษณะการปฏิบัติตนและข้อห้ามให้เป็นรูปธรรมชัดเจน

6. กำหนดให้มีวันลาหยุดเพื่อดูแลผู้สูงอายุโดยได้รับค่าจ้างไว้ในกฎหมายว่าด้วยคุ้มครองแรงงาน กฎหมายว่าด้วยข้าราชการพลเรือน กฎหมายอื่นที่เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการ พนักงานราชการอื่น ๆ โดยต้องเป็นผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดา อาจรวมถึงบิดามารดาบุญ

ธรรม โดยถือเกณฑ์ความเป็นผู้สูงอายุเป็นสำคัญ พร้อมกับการกำหนดระเบียบว่าด้วยการลาหยุดเพื่อดูแลผู้สูงอายุโดยเฉพาะเพื่อให้แน่ใจว่า มีการเยี่ยมเยียนจริง มีหลักฐานอ้างอิงหรือมีผู้ให้การรับรอง

7. มุ่งเน้นการปฏิบัติตามมาตรการต่างๆ ในยุทธศาสตร์ที่ 1 และ 3 นั้นคือปลูกจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ และด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ตามลำดับ ซึ่งเป็นการส่งเสริมค่านิยมกตัญญูทวดเวทในสังคมไทย

8. กำหนดให้มีมาตรการสนับสนุน มาตรการจูงใจให้มากขึ้น นอกเหนือจากมาตรการทางภาษีให้แก่บุตรที่อุปการะเลี้ยงดูหรือทำประโยชน์ให้แก่ผู้สูงอายุ รวมทั้งมาตรการอื่น ๆ ที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุพึ่งตนเองมากขึ้น ส่งเสริมพาหนะและสิ่งอำนวยความสะดวกให้บริการเคลื่อนย้ายหรือส่งตัวผู้สูงอายุที่ต้องการความช่วยเหลือไปสู่สถานพยาบาลในยามฉุกเฉิน บริการศูนย์ดูแลผู้สูงอายุในเวลากลางวัน เพื่อให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมและมีผู้ดูแล มีการจัดสถานพยาบาล สถานพักพิงที่เหมาะสม มีส่วนลดในการตรวจสุขภาพและเข้ารับการรักษาในโอกาสพิเศษ ในส่วนของภาครัฐย่อมเป็นหน้าที่ที่จะเข้ามาดูแลตามความสามารถในการสนับสนุนด้านงบประมาณ หรืออุดหนุนค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุมากขึ้น บุตรที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูบิดามารดาที่สูงอายุได้รับสิทธิในการจองโครงการที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุ รวมถึงสิทธิในการสนับสนุนสินเชื่อภายใต้เงื่อนไขดังกล่าวเป็นลำดับแรก

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษาความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนในการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับผู้สูงอายุด้านประกันสุขภาพเพื่อรองรับการเข้าสู่ยุคผู้สูงอายุ
2. ควรทำการศึกษาความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนในการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับผู้สูงอายุ
3. ควรทำการศึกษาความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนในการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับมาตรการทางภาษีให้แก่ผู้สูงอายุและผู้ดูแลผู้สูงอายุ
4. ควรทำการศึกษากฎหมายเกี่ยวกับสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ
5. ควรทำการศึกษากฎหมายเกี่ยวกับสิทธิของผู้สูงอายุ